

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

Denizli

Yerel Tarih ve Kültür Dergisi

Sayı: 8 (Ekim-Kasım-Aralık 2005)

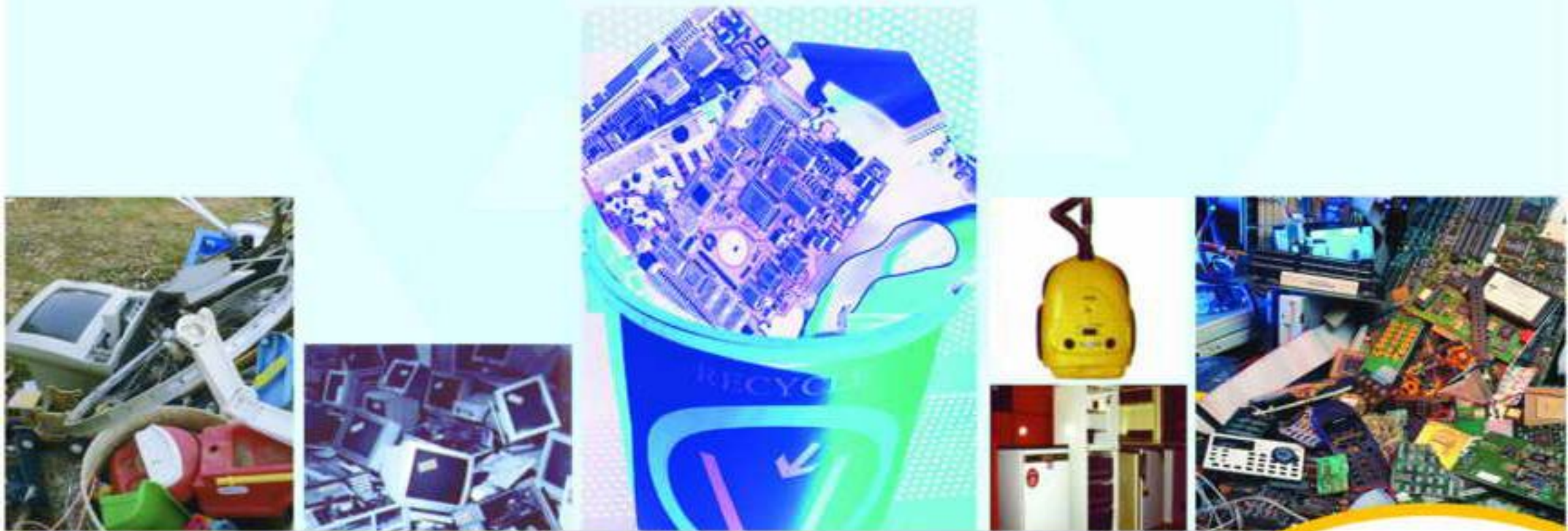

ISSN: 1304-5608

•Bürhan Saracoğlu •Şemsi Terakki Debağat ve Ticaret T.A.Ş. •Tavas'ta 1940 Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları
•Hüseyin Yılmaz Çivril Savran Camii •Denizli'de Azınlıklar

ELEKTRONİK ATIK ÇÖP DEĞİLDİR!..

**ELEKTRONİK ATIKLARIN GERİ KAZANIMINA
KATKIDA BULUNARAK GELECEĞİNİZE SAHİP ÇIKIN...**

Geri Kazanılabilen Elektronik Atıklar

- Bilgisayar
- Yazıcı , tarayıcı
- Fax , fotokopi makinesi
- Yazarkasa , daktilo
- Telefon , cep telefonu
- Televizyon
- Müzik setleri
- VCD, DVD player
- Video
- Uydu sistemleri
- Fotoğraf makinesi
- Kamera
- Buzdolabı
- Klima
- Çamaşır, Bulaşık makinesi
- Fırın
- Isıtıcılar
- Küçük ev aletleri
(ütü, saç kurutma makinesi vb.)
- Elektrik süpürgesi
- Kablo
- Güç kaynağı

**ELEKTRONİK
ATIKLARINIZIN
ALINMASI İÇİN
DOÇEV 'İ ARAYINIZ.**

0.258. 265 11 11

**DENİZLİ GENÇ
SANAYİCİLER
BİRLİĞİ**

Elektronik Atıkların
Değerlendirme Projesini

Desteklemektedir

Elektronik Atıkların Geri Dönüşümü; EXITCOM DOĞA ELEKTRONİK GERİ DÖNÜŞÜM
ELEKTRONİK SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ. Firması Tarafından Yapılmaktadır.

Merhaba

Sevgili Okurlar,

Kentleri, 'o kent' yapan ve niteliğini belirleyen en önemli unsurlardan biri, yetiştirdiği temâyüz etmiş (öne çıkmış, yükselmiş) insanların çokluğudur. Bu gibi insanlar, o kent halkının haklı gurur kaynaklarıdır. Derginiz -saptayabildiği ölçüde-, bu türden hemşehrilerimizi sizlere tanıtıyor ve gençlerimize örnek göstermeye çalışıyor.

Bu sayımızda, Acıpayam'ın Yumrutaş Köyünden, halasının beline bağladığı ekmeği ve kucağındaki oğlağıyla çıkararak, bilimin zirvelerine tırmanmış bir hemşehrimizin öyküsünü okuyacaksınız. Benim ortaokul ve lise yıllarımda Hüseyin Yılmaz adı bir efsane gibi ortalıkta dolaşır ve büyük âlim diye anılırdı. Lisenin koridorunda, müdür odasının yanındaki duvarda bir de fotoğrafının asılı olduğunu hatırlarım. Dostumuz Nazım Kalkancı, uzun uğraşlar sonucunda kendisinden bir randevu alarak, yaşamakta olduğu Boston/ABD'de görüştü ve kısa yaşam öyküsünü anlattı; kendisine çok teşekkür ediyoruz.

Sizlerin de bu gibi; bilim, sanat, politika iş dünyası v.b. alanlarda öne çıkmış hemşehrilerimizi saptamakta yardımcı olmanızı ve kendileri hakkındaki bilgi, belge, anı ve fotoğraflarınızı bizimle, yani kentimizle paylaşmanızı diliyoruz.

Bu sayımızdaki yazılardan biri de, Yrd. Doç. Dr. Ercan Haytoğlu tarafından araştırılarak yazılmış olan "Şemsi Terakki Debağat ve Ticaret Anonim Şirketi"dir. Cumhuriyet tarihinin, kurulan ilk anonim şirketlerinden biri olmasıyla bu girişim, kent insanının, dolayısıyla da kentnin niteliğine önemli bir işaret sayılmalıdır.

Derginiz bu sayısıyla ikinci yaşını dolduruyor; gösterdiğiniz yakın ilgi için çok teşekkür ediyoruz. Bu ilgi sürdüğü sürece, biz de var gücümüzle daha iyi sayılar sunmaya çalışacağız.

Esenlik içinde bir yeni yıl yaşamanızı dileriz.

Saygılarımızla

Ömer Gökmen

İçindekiler

2-10

Denizli'nin İlk Şirketlerinden
Şemsi Terakki
Debağat ve Ticaret
Türk Anonim Şirketi
Yrd.Doç. Dr. Ercan Haytoğlu
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

11

Yaşar Kaşıkçı "kardeşi" Hüseyin Yılmaz'ı Anlatıyor
Ömer Gökmen

12-17

Denizli'den Dünyaya Çapında Bir Bilim Adanı:
Hüseyin Yılmaz'la Kısa
Bir Röportaj
Nazım Kalkancı
Mühendis & CN Wire Corporation Genel Müdürü

18-24

Tavas'ta Cumhuriyet Sevgisi
ve Bayram Kutlamaları
Doç. Dr. Selahittin Özçelik
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

25-31

Denizli'den Yetişen Değerler:
Kocamekteb (Denizli Lisesi)'nin
Yıllarboyu Direği ve
Sembol İsmi, Simgesi Olan
"Bürhan Saracoğlu" Hocamız
Prof. Dr. Önder Göçgün
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

32-37

Kayılmaya Yüz Tutan Bir Kültür Değerimiz
Çivril Savran
(Savranşah) Köyü Camii
Dr. Feryal Boykal Orhun
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

38-40

Denizli'nin Azınlıkları
(1923-1938)
Yrd. Doç. Dr. Tahir Kodal
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

41

Denizli'den İnsan Manzaraları
Macuncu Kerim Çıralı (1967-
Yrd. Doç. Dr. Süleyman İnan
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

Denizli

Geçmişten Günümüze
DENİZLİ
Yerel Tarih ve Kültür Dergisi
(Üç aylık dergi)

CSA ABALIOĞLU
EDİTİM VE KÜLTÜR WAKFI

Adına
İmzaya Sahibi
M. Ali Abaloğlu

Genel Yayın Yönetmeni
Ömer Gökmen (sorumlu)

Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Önder Göçgün

Ediör
Süleyman İnan

Yayın Kurulu
Önder Göçgün
Ömer Gökmen
Faruk İnceoğlu
Coşkun Önen
Süleyman İnan
Metin Türktaş

Yayın Grafik Tasarım Uygulama

MacArt
GRAFİK BASKIM TAAHHÜT
Tel: 0.358.265.96.24
www.macartanitim.com

Baskı
turkerprint

Kapak Fotoğrafı
Metin Çakar

Yayın ve Dergi İletişim Adresi
Geçmişten Günümüze
DENİZLİ Dergisi
Cefar Sadık Abaloğlu
Eğitim ve Kültür Vakfı
İstiklal Cad. No:12 20100 DENİZLİ
Tel:0.258. 241 04 09
www.abalioglu.com.tr/dergi.htm

Yazılar, yazarların yarar sorumluluğunda alınır.
Gönderilen yazılar, genel gönderimlere
Dergide yayımlanmaz ya da değişikliklerle
bir kısımla veya kısımlarını herhangi bir
arabulmuş şekilde yayımlanmaz için
izin gerektirir.

Dergi ücretsizdir.

Denizli'nin İlk Şirketlerinden **Şemsi Terakki** **Debagat ve Ticaret** **Türk Anonim Şirketi**

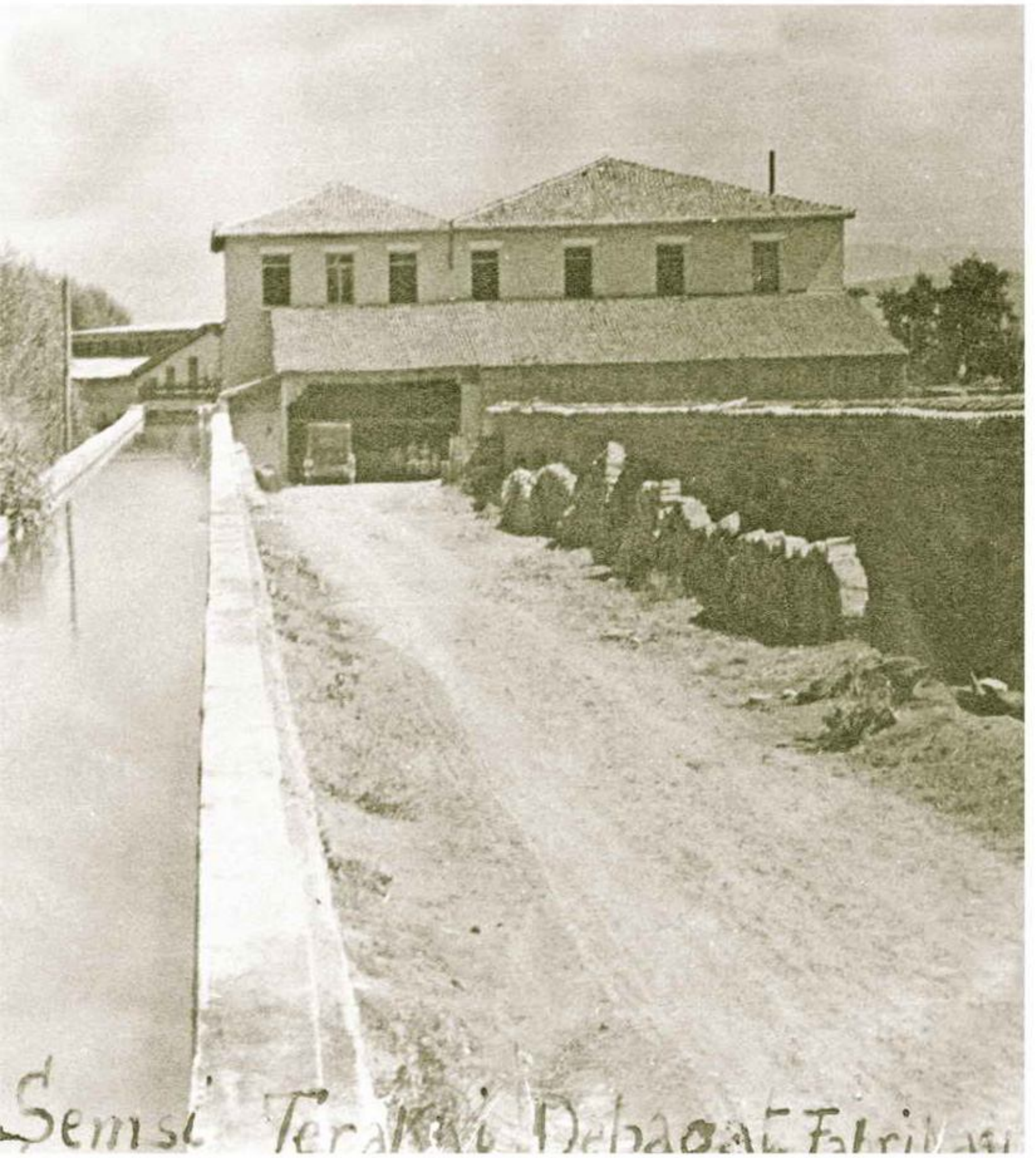
Yard.Doç. Dr. Ercan Haytoğlu
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

Şemsi Terakki Debagat T.A.Ş., Denizli'de deri üreticileri tarafından kurulan ilk şirkettir. Aynı zamanda, Denizli'nin Cumhuriyet dönemindeki ilk şirketi olma özelliği de taşıyan bu anonim ortaklık, 1925 yılından 1975'lere kadar Denizli'nin yurt dışına açılan en önemli merkezi oldu. İlk olarak, bugünkü Hükümet Konağı ve Kız Meslek Lisesi'nin bulunduğu adada kendine ait binada faaliyete geçen şirket, 1939'da yeni tabakhane (şimdiki Denizli Tren İstasyonunun arkasındaki yere) taşındı.

Denizli Tabakhane (2005) Fot: Sadettin Sarı

GİRİŞ

Tarihin en eski mesleklerinden birisi olan tabaklık, Denizli ve yöresinde yüzyıllardır gelişmiş bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Anadolu Türk sanatlarından en önemlisi sayılan tabaklık, Denizli'de ilk olarak yörenin Selçuklular tarafından fethedilmesi sürecinde Honaz'da başlamıştır. Denizli yöresine Türkmen boylan yerleştikçe daha fazla gelişmiş olan tabaklık Denizli merkezinde de başlayarak önemli bir iş koluna dönüşmüştür.

Tabaklık için gerekli olan bol suyun varlığı, Denizli merkezi, Honaz, Yeşilyuva, Buldan ilçesine bağlı Narlıdere köyü ve Güney'de tabaklığın gelişmesinde etkili olmuştur. Buralarda geleneksel yöntemlerle sahtiyan ve çiğ kösele(gön) imal edilmiştir (1).

Denizli'de ilk kurulan ve Osmanlı Devleti döneminde de kullanılan tabakhane, 1935 yılına kadar, günümüzde Hükümet Konağı ve Kız Meslek lisesinin bulunduğu ada içerisinde faaliyet göstermiştir(2)

Şirketin isim babası olan tahir berkay (1887-1975) "Güneş" demek olan "Şems" ile "Gelişme, ilerleme" demek olan "Terakki" kelimelerini birleştirerek kurucusu olduğu şirketinde güneş gibi doğup yükselmesini istemişti Fot: Fait Berkay Albümünden

ŞİRKETİN KURULMASI FAALİYETLERİ

Şemsi Terakki Debagat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi(3), Türkiye Cumhuriyeti döneminde kurulan ilk anonim şirketlerden biridir(4). Şemsi Terakki Debagat Alım Satım Ortaklığı(5) 1925 yılında Denizli deri imalatçıları tarafından deri imali üzerine kurulan(6) ilk şirket olarak bilinmektedir(7). Şirketin kurucuları arasında Tahir Berkay(8), Hacı Ahmet Özkardeş, Mehmet Ali Abaloğlu, Ahmet Kepenekoğlu(9), Hacı Mahmut Demiray, Hasan Bozbay(10), Hacı Osman Öztapak, Fevzi Müftüler(11), Tefik Bozbay(12) gibi önemli isimler yer almıştır Şirketin ilk idare ve fabrika yeri, diğer tabaklarla birlikte, günümüzde Hükümet Konağı ve Kız Meslek lisesinin bulunduğu adada yer almıştır(13).

25 Temmuz 1929 tarihinde çıkan kararname ile Denizli Şemsi Terakki Debagat Alım Satım Ortaklığı'nın muamelatının genişletilmesi ve sermayesinin artırılması ile anonim şirkete dönüştürülmüştür. İdare Meclisi tarafından yönetilen(14), şirket, merkezi Denizli olmak üzere elli sene müddet ve iki yüz bin Türk lirası sermaye ile "Denizli Şemsi Terakki Debagat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi" olarak faaliyeti göstermeye başlamıştır(15). Şirket sermayesi iki yüz bin liradan her biri yirmi beş lira kıymetindeki sekiz bin hisseye bölünmüştür(16).

Şemsi Terakki Debagat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi, 27 Ekim 1934 tarihinde şirket sermayesini artırmıştır(17). Sermaye iki yüz yirmi beş bin Türk lirasına yükseltilerek, her biri yirmi beş lira kıymetinde dokuz bin hisseye bölünmüştür(18). 1935 yılına kadar Şemsi Terakki Debagat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi ile Halil Kahya Deri Fabrikası Denizli tabaklığında büyük ölçüde etkili olmuştur. 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan da faydalanan bu fabrikalar Denizli ve Türkiye için kaliteli üretim yapmışlardır(19). Kuruluşundan itibaren şirket müdürü olarak görev yapan Tahir Berkay'ın 3 Nisan 1939 tarihinden 8 Mart 1943 tarihine kadar bir dönem milletvekili olarak Denizli'den ayrılmak durumunda kalması üzerine(20) şirketin müdürlük görevine Hayrettin Karamil getirilmiştir. Bu dönemde şirketin yönetim kurulunda Hacı Osman Öztapak, Ahmet Kepenekoğlu, muhasebeci olarak Hüseyin Şarkaya'da görev almışlardır. Tahir Berkay milletvekilliği görevinin sona ermesi ile şirket müdürlüğü görevini tekrar üstlenmiştir(21).

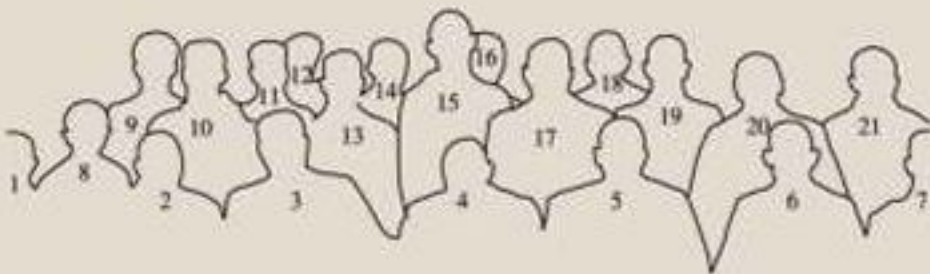
Şirkete ait fabrikada bir palamut değirmeni, iki adet deri pişirme dolabı, bir tokmak, bir açkı, silindir makinesi(22) ve perdah makinesi yer almıştır(23). Bu fabrikada yurt dışında üretilen kösele kalitesinde üretim yapılmıştır(24), yılda yüz elli ton deri işleyebilecek bir kapasiteye ulaşılmıştır(25).

Şirket, tabakların 1935 yılında yeni tabakhaneye taşınmaya başlamalarının ardından yeni tabakhanedeki uygun yer satın aldıktan sonra 1939 yılında yeni yerine taşınmıştır(26). Ayrıca şirket, fabrikasını yeni tabakhaneye taşıdığı için Kaleiçi'nde irtibat bürosu ve idari bina olmak üzere 200 m²'lik bir mağaza satın almak durumunda kalmıştır(27).

1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Denizli'de en yüksek oranda Şemsi Terakki Debagat ve Ticaret

Genel Kurul hatırası, 1939. (Fot: Raşit Özkardeş albümünden)

- 1 Ahmet Kepenek, 2- H. Ahmet Özkardeş, 3 -Tahir Berkay,
4- H. Mehmet Salih, 5- Hasan Bozbay, 6- Tevfik Saroğlu,
7- Şükrü Soylu, 8- (bilinmiyor), 9- Sabri Adalı,
10- Osman Öztapak, 11- Hüseyin Şarkaya,
12- (bilinmiyor), 13- Ustabaşı,
14- Ustabaşı Şükrü Kaftan, 15- Hayrettin Karamil,
16- Ahmet, 17- Hüseyin Derici (Kınıs), 19- Veznedar Ali Tuzcu,
20- H. Ahmet İnceoğlu, 21- (bilinmiyor).

Türk Anonim Şirketi için tahakkuk etmiştir. Şirkete tahakkuk eden vergi miktarı 26.260.63 lira olmuştur(28). Şirkete 26.260.63 lira vergi konulmuştur. Denizli için oluşturulan iki nolu Varlık Vergisi Cetveli'nde(29) şirkete 500 lira daha vergi konulmuştur(30). Şirkete konulan bu vergiler şirket tarafından ödenmiştir(31). Şirket Varlık Vergisi ödemeleri sonrasında fazla sarsılmamış olduğu için faaliyetine devam etmiştir(32).

16 Temmuz 1943 tarihli Karamame ile şirket sermayesi her biri yirmi beş liradan on iki bin hisseye bölünmüş olan üç yüz bin Türk lirasına yükseltilmiştir(33).

1947 yılında yapılan Olağanüstü Genel Kurul toplantısı ile yönetim kurulu değişmiştir. Yeni yönetim kurulunda Fehmi Cillov başkan, Ahmet Polat Başkan yardımcısı, Tevfik Mızrapoğlu, Hacı Mehmet Salih, Ali İnceoğlu, Ahmet Özkardeş üye olarak görev almıştır. Bu dönemde şirketin idare kısmında muhasebeci olarak Mehmet Kömürcüoğlu, veznedar olarak Ali Tuzcu ve hizmetli olarak Hüseyin Ölmez görev yapmıştır. Şirketin fabrika kısmında ustabaşı ve kösele imalat sorumlusu olarak Mehmet Bebeci, vidala (yüzlük) imalatı sorumlusu olarak usta Selim Şen hizmet vermişlerdir(34).

1949 yılında krepsol ve kauçuğun ayakkabı yapımında kullanılması yönünde oluşan yaklaşımlar tabaklar arasında rahatsızlık yaratmıştır. Şirket müdürü Tahir Berkay krepsol ve kauçuğun, kösele üretimi üzerindeki baskısı yanında kösele mamullerinin fiyat artışları üzerinde muamele vergisinin oynadığı olumsuz etkiyi birlikte değerlendirmiştir. Ham derisi yerli olsun yabancı olsun bir kilo köseledeki muamele vergisinin 75-95 kuruş arası olmasının ve bir ayakkabıda kullanılan yüzlük vidalaya 60-70 kuruş arası etki yapmasının çok olumsuz olduğunu belirtmiştir. Yerli ve ithal tabak girdilerine yansıyan muamele vergisinin, kösele mamulü ayakkabıların fiyatlarına yansımalarının kaçınılmaz olduğu üzerinde durmuş, köseleye alternatif, ithal olarak getirilecek krepsol ve kauçuğun, yüzde doksanı yerli olan tabaklık ve ayakkabıcılık sektörün öldüreceğini vurgulayarak, tabaklık ve ayakkabıcılığa sahip çıkılmasının ulusal menfaatler gereği olduğu konusunda uyarmıştır. Berkay, krepsol ve kauçuk rekabetine rağmen, durumun düzeleceğini ümit eden makinelili ve el tabaklarının zararına da olsa üretimlerine devam ettiklerini belirtmiştir(35). 1949 yılı içerisinde Hükümet tarafından 240 kuruşa ithal ayakkabı getirileceği şeklinde açıklama yapılması, bir ay içerisinde kösele ve vidala fiyatlarının üçte iki oranında düşmesine yol açmıştır. Bu sırada fiyatların düşmesine karşın satışların da düşmesi, tabak esnafı içerisinde iflasları kaçınılmaz kılmıştır(36). Şirket 1953 yılında sermaye artırımına giderek, her bir hissesini yirmi beş liradan on dört bin hisseye çıkararak, sermayesini üç yüz elli bin liraya yükseltme kararı almıştır(37). Şirketin en karlı yılları 1953-1954 yılları olmuştur(38). Bu yıllarda Tahir Berkay müdür, Fehmi Cillov şirketin yönetim kurulu başkanı, Şükrü Sarıoğlu, Kadir Aşık, Hacı Ahmet Polat, Hacı Ahmet

Abdulgaffar Nemutlu, 1963 yılında yirmibeş yaşında genç bir adam olarak şirketin müdürlüğüne getirildi. Müdürlüğü üç ay süren Nemutlu'ya, Ankara'dan teftişe gelen bakanlık yetkilileri şirket için "Yaklaşık 40 yıldır devletle tek problemi olmayan anonim şirket" olduğunu söylemişlerdi.

Kepenek ve Hacı Kazım Başa aza olarak yönetimde yer almışlardır. Bu yıllarda şirketin idare kısmında muhasebeci olarak Musa Kazım Manasır, veznedar olarak Ali Tuzcu, tahsilat memuru olarak Hüseyin Ölmez görev yapmışlardır. Şirketin fabrika kısmında ustabaşı ve kösele imalatı sorumlusu olarak yine Mehmet Bebeci, vidala (yüzlük) imalatı sorumlusu olarak yine Selim Şen hizmet vermişlerdir. Bu dönemde piyasada şirketin imalatları birinci kalite olarak yer almıştır. İzmir, İstanbul ağırlıklı olmak üzere Anadolu'nun birçok vilayetine satışlar gerçekleştirilmiştir(39). Bu dönemde şirket, Amerika, Arjantin, Java, Fransa, Madagaskar ve Pakistan gibi ülkelerden ham deri ithal etmiştir. Ayrıca şirket, Aydın, Afyon, Adapazarı, Kayseri vilayetlerinden de ham deri almıştır. Şirket bünyesine ithal deriler kurutulmuş gelirken, ülke içerisinde salamura şeklinde gelmiştir(40).

1955 yılında Tahir Berkay şirket müdürü olarak görevine devam etmektedir(41).

Şirket, 1958 yılında sermaye artırımına giderek, her bir hissesini beş yüz liradan bin hisseye çıkararak, sermayesini beş yüz bin liraya yükseltme kararı almıştır(42). Şirket, 1959'da sermayesini beş yüz liradan bin iki yüz hisse ile altı yüz bin liraya yükseltme kararı almıştır(43).

Şirket, 1960 yılında da sermayesini beş yüz liradan bin beş yüz hisse olmak üzere yedi yüz elli bin liraya yükseltmiştir(44).

1962 yılında Şirket Müdürü olarak Tahir Berkay'ın, şirket yönetim kurulu başkanı olarak Osman Öztabak'ın Başkan vekili olarak Şükrü Sarıoğlu'nun, azalıklarda ise Ahmet Kepenekoğlu, Ahmet Karaimer,

Fabrikada dolap kurulurken (Fot: Faik Berkay albümünden)

Mehmet Bozbay, Ali Kaplan, Ali Gölemezli'nin bulunduğu anlaşılmaktadır(45).

Abdulgaffar Nemutlu 1963 yılı Nisan ayında 25 yaşında, Tahir Berkay'ın Şirket müdürlüğünden emekli olarak ayrılmak istemesi üzerine yerine müdür olmak üzere atanmıştır. Tahir Berkay, şirketten ayrılmadan önce şirketle ilgili işler hususunda Abdulgaffar Nemutlu'yu bilgilendirmeye çalışmıştır. Bu dönemde şirkete Çalışma Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı'ndan müfettişler gelmiştir. Müfettişler, şirket için genç ve dinamik bir müdür düşünülmesinin isabetli olduğunu, şirketin ayağa kaldırılması ve faaliyet göstermeye devam etmesi için kendilerinin de destek vereceklerini belirtmişlerdir. Yetkililer şirketin, "Yaklaşık kırk yıldır devletle tek bir problemi olmayan anonim şirket" olduğunu vurgulamışlardır(46).

Abdulgaffar Nemutlu'nun tespitlerine göre şirket yönetiminde yer alanlar ve yönetim dışında kalan ortaklar arasında ikilik bulunması, şirketi sıkıntıya düşürmüştür(47). Ayrıca şirket, elvan ustası olarak görev yapan ustanın yaşlanıp kontrolünü kaybetmesi(48), kalitesiz üretim yapılması, şirketin üretim maliyetlerinin yüksek olması, işçi ücretlerini azaltmak amacıyla 60 kişinin çalışması gereken işyerinde 19 kişi ile üretim yapılmaya çalışılması sıkıntıyı artırmıştır(49). Bu dönemde tabaklığın uzun vadeli yatırım yapılması zorunluluğu taşıması, işlenecek olan malzemenin parası peşin olarak ödendiği halde üretimin uzun zaman alması ve satılan malın karşılığı olan paranın alınmasında gecikmeler olması, üretimden kazancın ele geçmesine kadar en az altı ay gibi bir zaman diliminin yaşanması hem tabak esnafını hem de şirketi zorlayan nedenler arasında yer almıştır(50).

Tahir Berkay'ın şirket müdürlüğü görevini Abdulgaffar Nemutlu'ya devir çalışmaları devam ederken, Abdulgaffar Nemutlu'nun şirket yönetim kurulundan bir takım talepleri olmuştur. Abdulgaffar Nemutlu, bir taraftan talepleri yönetim kurulu tarafından kabul edilmediği için, diğer taraftan Türkiye'nin ilk kurulmuş anonim şirketlerinden birinde 25 yaşında müdür olmanın sorumluluğunu ağır bir yük olarak görmüş olması nedeniyle de şirkette üç ay çalıştıktan sonra görevi bırakmak durumunda kalmıştır. Abdulgaffar Nemutlu'nun ayrılmasından birkaç ay sonra emekli olmaya kesin olarak karar vermiş olan 77 yaşında Tahir Berkay'da şirket müdürlüğü görevinden ayrılmıştır(51). Şirket müdürlüğü görevine Sanayi Odası'nda Genel Sekreter olarak görev yapmış olan(52) Hakkı Maro getirilmiştir. Şirketin uzun yıllar müdürlüğünü, şirketin kurucularından olan Tahir Berkay yaptıktan sonra(53) en uzun müdürlüğü Hakkı Maro yapacaktır.

1964 yılında şirket yönetim kurulu başkanı olarak Osman Öztapak, aza Mehmet Bozbay ve Muhasebeci Hüseyin Şarkaya'nın münferit imzaları ile şirketi temsil yetkisine sahip üç isim oldukları görülmektedir(54).

1964 yılı sonlarında durum değişmiş, Müdür Hakkı Maro, yönetim kurulu başkanı Osman Öztapak, Başkan Vekili Şükrü Sarioğlu ve muhasip Hüseyin Şarkaya münferit imzaları ile şirketi temsil etme yetkisine sahip olmuşlardır(55).

Şemsi Terakki Debagat ve Ticaret Anonim Şirketi, 1965 yılında ikinci ticari yolda zirai aletler, zirai mücadele ilaçları ile fenni gübre satışı yapmak üzere bir satış mağazası açmıştır(56). Şirketin açtığı bu satış mağazası, şirketin kuruluşta ve isminde yer verilen tabaklık alanı dışında ayrı bir faaliyet alanı olması nedeniyle eleştirilmiştir(57). Şirketin mali sıkıntıları açılan bu satış mağazası ile artmıştır(58). 1965 yılında Müdür Hakkı Maro, yönetim kurulu başkanı Mehmet Bozbay, Başkan Vekili Şükrü Sarioğlu ve muhasip Hüseyin Şarkaya'nın münferit imzaları ile şirketi temsil etme yetkisi aldıkları görülmektedir(59). 1967 yılından itibaren şirketle ilgili gelişmelerde sıkıntılar yaşandığı anlaşılmaktadır. 1968 yılında şirket yönetim kurulu başkanlığında Mehmet Bozbay, Başkan vekilliğinde Şükrü Sarioğlu, Üye olarak Ali Kaplanlar, Muhasebe görevinde Hüseyin Şarkaya ve müdürlük görevinde Hakkı Maro'nun buldukları anlaşılmaktadır(60).

Şirketin faaliyetlerini sıkıntıya düşüren, ham deri alımı ile başlayıp, ikinci ticari yolda açılan mağazanın zararları ile devam eden gelişmeler olmuştur. Şirket önemli ölçüde sermaye sıkıntısı içerisine düşmüştür(61).

Şirket faaliyetini 1970 yılına kadar sürdürmüş, bu tarihte mali sorunlarını çözemeyerek 1970 yılında iflas etmiştir(62). 1970 yılında şirketin malları icra yolu ile satılmıştır(63). Şirket açık artırma ile satışa çıkarılmış ve Denizli İktisat Bankası şirketi satın almıştır. Şirket bir süre İktisat Bankası emrinde kalmıştır. Banka şirketin fabrikasına ait makine ve aletleri satışa çıkarmıştır. Bu makine ve aletler yaklaşık yüz seksen beş bin Türk Lirası bedelle Mehmet Bozbay tarafından satın alınmıştır. Mehmet Bozbay, şirkete ait ahşap ve demir aksamı söktükten sonra fabrika yeri boş hangar haline gelmiştir(64). Yeni Tabakhane'de yer alan Şirketin imalat yerini İsmail Sözkeseşen satın almış ve depo olarak kullanmıştır(65).

Münfesiş durumda bulunan Şemsi Terakki Debagat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi Denizli 1.Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 21.02.1975 tarihli 119 Esas 76 sayılı kararı ile(66) faaliyetini hukuken sona erdirmiştir. 27.02.1975 tarihli T.T.Sicil gazetesinde yer alan ilan ile aynı gün Denizli Ticaret Odası Sicil kayıt defterinde münfesiş olduğu için kaydının silinmesi resmen tescil edilmiştir(67).

Fot: Sadettin Sarı

Şemsi Terakki Debağat T.A.Ş., kurulduğu 1925 yılından 1939 yılına kadar bugünkü Hükümet Konağı ve Kız Meslek Lisesi'nin bulunduğu adada kendine ait binada faaliyet gösterdi.

Fot: Tunç Sezgin

Dipnotlar

- 1 Tarhan Toker, Denizli Ekonomisi, Holding A.Ş., Denizli, 1977, s.204.
- 2 Toker, s.g.e., s.205.
- 3 Mehmet Bozbay, şirketin adında yer alan "Şemsi Terakki" ibaresi için, şirketin isim babası olan Tahir Berkay'dan "Güneşin doğuşu ve yükselmesi gibi, şirketin de güneş gibi doğup yükselmesi ve ilerlemesi" için bu ibareyi koyduğunu bizzat izlemiştir. Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.
- 4 Bilgi 1938 yılı Denizli doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu'dan alınmıştır.
- 5 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.) 030 18 01 02 4 40 4.
- Kemal Şakir, Tanhi, Coğrafi, İktisadi, Sıhhi, İktisadi Noktalı Nazardan, Denizli, İstanbul 1927, s.67. Tahir Kodai, Atatürk Döneminde Denizli (1923-1938), Danışman: Prof.Dr. Azmi Süslü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tanhi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s.135.
- 6 Can Sinanoğlu, "Dericilik", Denizli Ticaret Odası Dergisi, Yıl:2, Sayı 15, Yıl:1998, s.7.
- Şemsi Terakki Debağat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi Denizli Ticaret Odasına 1599 sicil numarası ile kayıtlı denilmektedir. Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil defterine bakıldığında 1598 kayıt numarası görülmektedir. Şirkete ait daha fazla bilgi bulunmasında zorluk çekilmesinin önemli bir nedeni 1942 yılında Ticaret Odası'nın yanmasıyla kuruluşu ait kayıtların yok olmasıdır.
- 7 Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.
- 8 Ahmet Kepenekoğlu bir süre şirkette maaşlı olarak çalışmıştır. Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Tevfik oğlu İsmail Bozbay ve 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.
- 9 Musa Kazım Manasır şirketin kurucuları arasında Arif Bozbay ismini vermiştir. Ancak Mehmet Bozbay, bu ismin Hasan Bozbay olduğunu söylemektedir.
- 10 Şirketin tüm kurucularının isimleri bilinmemektedir. Bilgi, 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.
- 11 İsmail Bozbay, babamdan iltişime göre babam Tevfik Bozbay'da kurucu ortaklardan biriydi ve kuruculara verilen hisselerle sahipli demektir. Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Tevfik oğlu İsmail Bozbay'dan alınmıştır.
- 12 Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Tevfik oğlu İsmail Bozbay, 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay ve 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.
- 13 Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defteri 1598. sayfada "Statünün 18. maddesi gereği, Meclis-i İdare tarafından idare olunur." notu bulunmaktadır.
- 14 B.C.A. 030 18 01 02 4 40 4, Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defteri

1598. sayfada en az sermayenin 6.maddenin gereği olarak iki yüz bin lira ve yirmi beşer liralık sekiz bin hisse olduğu belirtiliyorsa da müddet otuz sene çekinde geçmektedir. Bayraktar, a.g.m., s.8' de Deri imalatçılarının önce yüz bin lira sermayeli kooperatif şeklinde bir şirket kurduklarını ve bu şirketin kurulmasından sonra ihtiyaç duyulan makinelerin getirilerek bir fabrika kurulduğunu, başlangıçta kooperatif şirket olarak kurulup daha sonra anonim şirket haline dönüştürülen şirketin sermayesinin iki yüz yirmi beş bin liraya yükseltildiğini belirtmektedir. Kodai, şirketin iki yüz elli bin lira sermaye ile kurulduğu bilgisini vermektedir. Kodai, a.g.t., s.135.
- 15 B.C.A. 18/184.109.1934.
- 16 B.C.A. 18/184.109.1934, B.C.A. 030 18 01 02 49 73 12.
- 17 B.C.A. 18/184.109.1934.
- 18 Kodai, a.g.t., s.135-136. Halil ismi yanlışlıkla Ali şeklinde yazılmıştır.
- 19 Şükrü Tekin Kaptan, Türk Kurtuluş Savaşında Denizli Önderler, C.2, Denizli 2000, s.41.
- 20 Musa Kazım Manasır, Hayrettin Karami'nin şirket müdürlüğü döneminde, yönetim kurulu üyelerinin ham derinin iyisini kendi şahsi imalatçilerine ayırarak, kendi ihtiyaçları dışında geri kalanı şirkete bırakmalarının şikayetlere yol açtığını ve konunun o dönemde mahkemeye intikal etmiş olduğunu belirtmektedir. Bilgi, 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.
- 21 Şakir, a.g.e., s.67. Bu dönemde Denizli'deki tabakların yeni makineler getirdikleri belirtilmektedir.
- 22 1926 yılı Denizli doğumlu Tevfik oğlu İsmail Bozbay'dan alınmıştır.
- 23 Niyazi Bayraktar, "Sanayi Vaziyet", İnanc, (Aylık Halkı Dergisi), Sayı 7, Yıl: Mart 1937, s.8.
- 24 Kodai, a.g.t., s.135.
- 25 Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Tevfik oğlu İsmail Bozbay ve 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.
- 26 Bu mağaza 1950 yılı öncesinde satılmıştır. Bilgi, 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır. Mehmet Kömürçüoğlu, bu mağazanın 1950 yılı öncesi sahibliğini belirterek kesin yıl vermemekle birlikte, on altı bin beş yüz liraya satıldığı bilgisini vermektedir. Ayrıca mağazanın yerinin Cillovların iki mağaza altında Fevzi Müftüler'in bir dükkan üstü, Tataroğullarının karşısında önü arkası bir mağaza olduğunu belirtmektedir. Bilgi, 1338 (1922) yılı Denizli doğumlu Hasan Ali oğlu Mehmet Kömürçüoğlu'ndan alınmıştır.

27 Şirket, Varlık vergisini ödemekle yükümlü tutulanları gösteren birinci listede on sekizinci sırada yer almıştır.

28 Şirket Varlık vergisini ödemekle yükümlü tutulanları gösteren ikinci listede bir sıra numarasıyla yer almıştır.

29 Akdeniz, 22 Kanun Evvel (Ocak) 1942, sayı:451, "Denizli Varlık Vergisi, bugün eski," başlığı ile verilmiştir.

30 Denizli'de Varlık Vergisi konulu tüm kişi ve şirketler konulan vergiyi ödemiştir. Bu bilgi bizzat 1942 yılında Varlık Vergisi ödeyen 1911 yılı Denizli Doğumlu Ahmet oğlu Raif Özkardaş'tan alınmıştır. (Ölümü 20 Şubat 2005)

31 İnanç (Aylık Halkevi Dergisi), Yıl:8, 30 Haziran 1944 Sayı: 82-89'da arka sayfada ve İnanç (Aylık Halkevi Dergisi), Yıl:9, Mayıs 1947, Sayı: 99-100, s.18'de şirkete ait ilanlar bulunmaktadır. Bu ilanlarda "Şemsi Terakki Debabat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi Denizli - Kösele Fabrikası - Sağlam imalat, muntazam muamelesi, seri muhaberesi ile yurdun her köşesinde tanınmıştır." denilmektedir.

32 B.C.A. 030 18 01 02 102 53 14, Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defteri 1598 sicil numarada şirket sermayesinin üç yüz bin liraya yükseltilmesinin Denizli Gazetesi'nde 09.08.1943 tarihinde 129 no'lu gazete ile ilan edilmiş olduğu ve aynı gün Denizli Ticaret Odası tarafından tescil edildiği görülmüştür.

33 Mehmet Kömürçüoğlu, Olağanüstü Genel Kurul'un yapılması ve yönetim değişikliği gerçekleştirilmesinin nedeni olarak, şirket yönetim kurulu üyelerinin şirket bütçesinden haciya gitmeleri ve gitme amaçlarını da ham deri temininde başlanıp kurmak için diğer ülkelerden gelen hacı adayları ile görüşmek şeklinde açıklama olduğunu söylemektedir. Bilgi 1947 yılının ikinci yarısında şirketle muhasebeci olarak göreve başlamış ve 1950 yılı içerisinde ayrılmış olan 1338 (1922) yılı Denizli doğumlu Hasan Ali oğlu Mehmet Kömürçüoğlu'ndan alınmıştır.

34 Tahir Berkay, "Yersiz Tenkitler Zararlıdır", Yeni Denizli, 26 Mayıs 1949.

35 Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Tefik oğlu İsmail Bozbay ve 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.

36 Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defteri 1598 sicil numarada şirket sermayesinin üç yüz elli bin liraya yükseltilmesi Yeni Denizli Gazetesi'nde 23.02.1953 tarih ve 1409 no'lu gazete de yayınlanmış ve aynı gün Ticaret Odası tarafından tescil edilmiştir.

37 Bilgi, 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır. Musa Kazım Manasır 1952 yılında muhasebeci olarak göreve başlamış ve 1954 yılı sonuna kadar görev yapmıştır.

38 Sabıklar sırasında çek ve senet kullanılmayıp, ödemeler konuşulan tarihte fatura bedellerinin havale edilmesi şeklinde yapılmıştır. Bu süreçte güvene dayalı bir ticaret anlayışı başan ile gerçekleştirilmiştir. Bilgi 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.

39 Bilgi, 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.

40 Tahir Berkay, 1955 yılında D.P. Denizli Merkez Kaza Belediye Meclisi adayları arasında yer almakta ve hakkında "Sabık mebus, Belediye Meclisi azası, Şemsi Terakki Debabat T.A.Ş. müdürü" bilgisi yer almaktadır. Yeni Denizli, 25 Ekim 1955.

41 Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defteri 1598 sicil numarada şirket sermayesinin beş yüz bin liraya yükseltilmesi Yeni Denizli Gazetesi'nde 28.05.1959 tarihinde 372 no'lu gazetede yayınlanmış ve Denizli Ticaret Odası tarafından 13.05.1958 tarihinde tescil edilmiştir.

42 Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defteri 1598 sicil numarada şirket sermayesinin altı yüz bin liraya yükseltilmesi T.T. Sicil Gazetesi'nde 11.07.1959 tarihinde 7050 no'lu gazetede yayınlanmış ve 29.06.1959 tarihinde Denizli Ticaret Odası tarafından tescil edilmiştir.

43 Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defteri 1598 sicil numarada şirket sermayesinin yedi yüz elli bin liraya yükseltilmesinin T.T. Sicil Gazetesi'nde 12.05.1960 tarihinde 958 no'lu gazetede yayınlanmış ve 03.05.1960 tarihinde Denizli Ticaret Odası tarafından tescil edilmiştir.

44 05.05.1962 tarih ve 5596 sayı ile Denizli Noterliği'nden tasdikli karar sureti, 28.04.1962 tarihli yazı ve 27.04.1962 tarih ve 6365 sayılı imza sirküleri dikkate alınarak, T.T. Sicil Gazetesi 05.06.1962 tarihli 1576 no'lu gazetede yayınlanan ilan ve 08.05.1962 tarihinde gerçekleştirilen Denizli Ticaret Odası tescili. Abdülgaffar Nemutlu bu yönetim ile üç ay çalışmıştır. Bilgi 1938 doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu'dan alınmıştır.

45 Bilgi, 1938 yılı Denizli doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu'dan alınmıştır.

46 Bilgi, 1938 yılı Denizli doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu'dan alınmıştır.

47 Mehmet Bozbay İsparta'dan getirilmiş olan ismini hatırlayamadığı çok kaliteli mal çıkardığını söylediği büyük usta olarak tanınan ustanın, şirketten ayrılmasından sonra yerine Mehmet Babec'nin usta başı olarak alındığını ve onun döneminde imalatın arttığını ancak esnek mal çıkardığını söylemiştir. Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.

48 Denizli tabakhanesinde o tarihlerde taban astarı 8.5 lira ile 9.5 lira arasında bir fiyatla satılmakta iken şirket 10.5 liraya taban astarını mal etmek ve 7.5 liraya satmakta her taban astarı başına 2.5 lira zarar etmektedir. Elvancı İsmail adıyla bilinen İsmail Çakan ise ürettiği taban astarını 10.5 liraya satmaktadır. Şirket, Denizli'nin en modern ve en saygın işletmesi olduğu ve makinelerinin son teknoloji olması bile yine de en iyi makineler olduğu halde, ustadan ve çalışan sayısındaki yetersizlikten dolayı hak ettiği payı alamadığı bir gerçektir. Bilgi, 1938 yılı Denizli doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu'dan alınmıştır.

49 Bilgi, 1938 yılı Denizli doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu'dan alınmıştır.

50 Abdülgaffar Nemutlu, şirket yönetiminden on dokuz ayın sonunda talepte bulunmuştur. Çok önemli olduğuna inandığı iki talebinden biri, mübaya için şirket adına şirketten harcah alarak kent dışına çıktığı zaman yönetim kurulu üyelerinden hiçbirinin kendisi için mal almaması, ikincisi, şirketten mal almak üzere Denizli'ye gelen müşterilerden hiçbirinin ortakların iş yerine götürülmemesi olmuştur. Şirket yönetiminde bulunanların özellikle şirkete mal almaya gelen müşterilere "Bir de benim işyerime uğrayalım." diyerek, kendi işyerlerinden mal satmaya çalışmaları şirket hissedan diğer tabaklar arasında rahatsızlık yaratmıştır. Bilgi, 1938 yılı Denizli doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu'dan alınmıştır.

51 Bilgi, 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.

52 Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay ve 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.

53 13.04.1964 tarih ve 4572 sayı ile Denizli 1. Noterliği'nden tasdikli karar sureti, 14.04.1964 tarihli dilekçe ve 13.04.1964 tarih ve 4562 sayılı imza sirküleri dikkate alınarak, T.T. Sicil Gazetesi 17.08.1964 tarihli 2238 no'lu gazetede yayınlanan ilan ve 20.04.1964 tarihinde gerçekleştirilen Denizli Ticaret Odası tescili.

54 28.09.1964 tarihli dilekçe, 28.09.1964 tarih ve 9221 sayılı imza sirküleri dikkate alınarak, T.T. Sicil Gazetesi 12.11.1964 tarihli 2310 no'lu gazetede yayınlanan ilan ve 29.09.1964 tarihinde gerçekleştirilen Denizli Ticaret Odası tescili.

55 1967 Denizli İli Yılı, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1968 s.269, Denizli Ticaret Odası 1598 sicil numarada şirkete ilgili bilgilerin yer aldığı bölümde 20.01.1965 tarih ve 595 sayılı ile Denizli 2. Noterliği'nden tasdikli karar sureti, 15.01.1965 tarihli dilekçe, T.T. Sicil Gazetesi 29.04.1965 tarihli 2442 no'lu gazetede yayınlanan ilan ve 28.01.1965 tarihinde yapılan tescil kaydı. Bu sicil kaydından şirkete bağlı satış mağazasının 1965 yılı başında kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır.

Mehmet Bozbay şirketin tabaklık harici bir alanda işyeri açmasının nedenini, şirketin içine düştüğü nakit sıkıntısını aşmak, kredi ile mal alıp peşin satarak nakit akışı sağlayıp, fabrikayı içinde bulunduğu durumdan kurtarmak olduğunu belirtmiştir. Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.

56 Bu satış mağazasının açılması, yılarca şirketin müdürlüğünü yapmış sonra Şemsi Terakki Debabat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi'nden emekliye ayrılmış olan Tahir Berkay hocu karşılamaştır. Bilgi 1933 yılı Denizli doğumlu Tahir Oğlu Faik Berkay'dan alınmıştır. Abdülgaffar Nemutlu ve Musa Kazım Manasır'da Şemsi Terakki'nin kendi faaliyet alanının bırakılıp, gübre satışı gibi bir işe girilmesinin yanlış olduğu kanaatinde olduklarını belirtmişlerdir. Bilgi, 1938 doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu ve 1930 doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.

57 Mehmet Bozbay, nakit darlığını aşmak amacıyla şirket Müdürü Hakkı Maro'nun karlı bir iş olarak sunduğu gübre işine giriştiğini ve İzmir gümrüğüne gelmesi gereken gübrenin Mersin gümrüğüne yönlendirilerek, orada Adana'da bir kişiye senetle satıldığını, ancak bu kişinin gübrenin parasını ödemesi nedeniyle düşülen sıkıntının açılan işyerine bağlanan ümitleri söndürdüğünü belirtmiştir. Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.

58 15.05.1965 tarihli imza sirküleri ve T.T. Sicil Gazetesi 04.8.1965 tarih ve 2522 no'lu gazetede yer alan ilan ve 11.06.1965 tarihinde yapılan sicil kaydı. Sicil kayıt tarihinin sol tarafına kırmızı kalemle "Bundan evvelki sirküleri ref edilmiştir." şeklinde not düşülmüştür.

59 24.06.1968 tarihli dilekçe, 21.06.1968 tarih ve 5896 sayılı imza sirküleri dikkate alınarak, T.T. Sicil Gazetesi 09.08.1968 tarihli 3428 no'lu gazetede yayınlanan ilan ve 24.06.1968 tarihinde gerçekleştirilen Denizli Ticaret Odası tescili.

60 Mehmet Bozbay, şirketin sıkıntısının en önemli nedeni olarak Mustafa İçcan ile mübaya yapmak için Adapazarı'na çıktıkları sırada gerçekleşen bir ham deri alımı göstermektedir. Bozbay; Şirket Müdürü Hakkı Maro ile itibata geçen şirketin önemli müşterilerinden olan İstanbul'daki Yeşil Kundura'nın sporluk kösele (lastiğin altına konulan kösele) istemesi ile, bu talebi karşılamak için sekiz kilo kanat verecek deri bulunmaya çalışmış olduğunu, şirket müdürü Hakkı Maro'nun acele ile sporluk kösele yapmak üzere Habesistan'dan gelen büyük baş hayvanlara ait ham deri almış olmasına dikkat çekmektedir. Fabrika için daha önceden de Habesistan'dan getirilen % 25-30 zayıf verimesi peşinen kabul edilen küçük baş hayvanlara ait ham deri alındığını belirterek, o dönemde müdürün acele ile kalın deri almasının sorun başlangıcı olduğunu vurguluyor. Bozbay; fabrikaya getirilen derilerin işlenmek üzere yumuşatılmak amacıyla suya atıldığında oluşan derilerin erimesi olduğunu, tutulan yerin koptuğunu ve bu derilerinde yönetim kurulu başkanı olarak kendisinden bir süre saklanmış olduğunu, durumun farkına varmasının çok geç olduğunu, zararın gizlenecek şekilde olmadığını, öğrendikten sonra şirket müdürü ile çok ciddi tartışmalar yaşandığını ve şirketin bu nedenle iki yüz elli bin lira zarar ettiğini, bunun da şirkete önemli ölçüde sarstığını belirtmektedir. Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.

61 Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.

62 Bilgi, 1938 yılı Denizli doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu ve 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.

63 Bilgi, 1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay'dan alınmıştır.

64 Bilgi, 1938 yılı Denizli doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu, 1926 yılı Denizli doğumlu Tefik oğlu İsmail Bozbay ve 1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır'dan alınmıştır.

65 Denizli Ticaret Sicil memurluğu tarafından toplanamaz hale gelmiş olan şirket, Denizli Ticaret sicili memurluğu tarafından 13.02.1975 tarihinde ihbar edilerek imtina sebeplerini bildirmesi istenmiştir. Ancak imtina sebeplerini bildirmeyen ve münfesh olan şirket Denizli Ticaret Sicil Memurluğu tarafından kaydının silinmesi için Denizli Asliye 1.Hukuk Mahkemesinde dava açılmıştır. Mahkeme, Denizli Ticaret sicili memurluğunun isteği üzerine kaydının resen silinmesine karar vermiştir.

66 Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defteri, 1598 sicil numaradaki kayıt esas alınmıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

1967 Denizli İli Yılı, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1968.

Akdeniz, (Gazete) 22 Kanun Evvel (Ocak) 1942, sayı:451.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 030 18 01 02 102 53 14.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 030 18 01 02 49 73 12.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 18/184.109.1934.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 030 18 01 02 4 40 4.

BAYRAKTAR, Niyazi, "Sanayi Vaziyet", İnanç, (Aylık Halkevi Dergisi), Sayı 7, Yıl: Mart 1937.

Denizli Ticaret Odası, Ticaret Sicil Defteri 1598 Sicil Numaralı Kayıt.

İnanç (Aylık Halkevi Dergisi), Yıl:8, 30 Haziran 1944 Sayı: 82-89

İnanç (Aylık Halkevi Dergisi), Yıl:9, Mayıs 1947, Sayı: 99-100

KAPTAN, Şükrü Tekin, Türk Kurtuluş Savaşında Denizlililer Önderler, C.2, Denizli 2000.

KODAL, Tahir, Atatürk Döneminde Denizli (1923-1938), Danışman: Prof.Dr. Azmi Süslü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996.

SİNANOĞLU Can, "Dericilik", Denizli Ticaret Odası Dergisi, Yıl:2, Sayı 15, Yıl:1998.

Şakir, Kemal Şakir, Tarihi, Coğrafi, İktisadi, Siyasi, İktisadi Noktai Nazardan, Denizli, İstanbul 1927.

Tahir Berkay, "Yersiz Tenkitler Zararlıdır", Yeni Denizli, 26 Mayıs 1949.

TOKER, Tarhan, Denizli Ekonomisi, Holding A.Ş, Denizli, 1977.

Yeni Denizli, (Gazete) 25 Ekim 1955.

Sözlü Kaynaklar

1911 yılı Denizli doğumlu Ahmet oğlu Raif Özkardaş'tan alınmıştır. (Ölümü 20 Şubat 2005)

1338 (1922) yılı Denizli doğumlu Hasan Ali oğlu Mehmet Kömürçüoğlu.

1926 yılı Denizli doğumlu Hasan oğlu Mehmet Bozbay

1926 yılı Denizli doğumlu Tefik oğlu İsmail Bozbay

1930 yılı Denizli doğumlu Süleyman oğlu Musa Kazım Manasır.

1933 yılı Denizli doğumlu Tahir Oğlu Faik Berkay.

1938 yılı Denizli doğumlu Abdullah Vasfi oğlu Abdülgaffar Nemutlu.

Yaşar Kaşıkçı “kardeşi” Hüseyin Yılmaz’ı Anlatıyor

Ömer Gökmen

Yaşar Kaşıkçı, Hüseyin Yılmaz’ın Denizli’deki en yakın dostu; çünkü, tıpkı kardeş gibi yıllarca birlikte yaşamışlar; bu yılların bir kaçı da aynı evde olmak üzere. Bu nedenle, Hüseyin Yılmaz’ın ilginç serüvenini en iyi bilen insan Sayın Yaşar Kaşıkçı’dır denilebilir. Bu yazıda, Hüseyin Yılmaz’ın okuma ve bir anlamda da, hayat serüvenine başladığı o çok ilginç öyküyü, Sn.Yaşar Kaşıkçı’nın anlattıklarından öğreneceksiniz.

Yaşar Kaşıkçı’nın ağabeyi Ali Rıza Kaşıkçı, ayın belli günlerinde kurulan, Acıpayam civarındaki pazarlara giderek un fabrikaları için buğday alımı yaparmış. Sn. Kaşıkçı, Hüseyin Yılmaz’la ilk karşılaşmalarını şöyle anlatıyor: Ağabeyim Acıpayam dönüşlerinden birinde, yanında bakımsız, soluk benizli bir çocukla çıkageldi ve bana: “Hoş geldin kardeşim de” dedi. Ben de elini sıkarak hoş geldin dedim. İkimiz de on yaş civarındaydık. Ona fabrikayı gezdirdim, daha sonra da ağabeyim, ertesi gün yazıhaneye gelmemi söyleyerek, onu alıp evine gitti. Ertesi gün yazıhaneye geldiğimde Hüseyin yoktu. Ağabeyim, bizim emektar veznedarımıza para vererek, çocuğun çamaşır ve elbiselerini yenilemesini, sonra da hamama götürüp yıkanıp temizlenmesini sağlamasını söylemiş. Biraz sonra Hüseyin bir geldi ki, pırl pırlı..

Küçük Hüseyin, daha çocuk yaşta anne ve babasını kaybeder; ablası ve eniştesiyle yaşamaktadır. Köyün üç sınıflı ilkokulunu bitirdikten sonra okumaya devam etmek ister; ancak, imkânları kısıtlı olan aile buna şiddetle karşı çıkar. Hüseyin ısrar edince de, işi tehdit ve hattâ dayığa kadar vardırırlar. Hüseyin köydeki öğretmeninden yardım ister; kendisindeki yeteneği sezen ve arzuyu gören öğretmen, onu Denizli’ye götürmeye razı olur. Sadece üç yıl okuttuğu bir çocuktaki cevheri sezince, risk alarak, on yaşında Denizli’ye götürmekten kendini alamayan o öğretmen, Hüseyin Yılmaz vasıtasıyla bilim dünyasına yaptığı katkı nedeniyle, hayırla hatırlanmalıdır. Köyde bir tek halasıyla vedalaşan Hüseyin, halasının verdiği azık belinde, küçük oğlağı kucagında, âdeta köyden kaçır. O gün oğlağını pazarda satacak ve bütün varlığı olan ikibuçuk lirası ve de kimsenin önüne geçemediği okuma azmiyle büyük serüvenine başlayacaktır. Sn.Yaşar Kaşıkçı’dan dinleyelim: Ağabeyim İşkoyan Pazarı’nda işini bitirdikten sonra, yanında bir çocukla bir adam gelerek, kendilerini Denizli’ye götürüp götürmeyeceğini sormuş; o da onları kamyonla alarak yola çıkmış. Ağabeyim yorgun Acıpayam dönüşlerinde, Kızılhisar’dan kebab ve rakı alır, Cankurtaran’da biraz yiyip içerek serinler ve dinlenirdi. Yemek yerken adama, Denizli’ye ne için gittiklerini sormuş, adam, köy öğretmeni olduğunu söylemiş ve çocuğun hikâyesini anlatmış. “Hüseyin’in çok zekî bir çocuk olduğunu biliyorum, okumayı da çok istediğini görünce dayanamadım, okutması için bir hayırseverin yanına vereceğim” demiş. Bu sırada Hüseyin, biraz açıkta, bir taşın üstünde oturmaktaymış.

Bu konuşma esnasında ağabeyim: “Vah zavallı çocuğu!” gibi bir şey söyleyince hemen atılmış ve “Ben zavallı değilim, benim sadece bir hâdim (Koruyan, kollayan) yok” demiş. Denizli’ye gelişlerinden birinde Cankurtaran’a götürdüğümde, bana oturduğu o taşı göstermişti.

Ali Rıza Beyin çocuğu olmamıştır. Eşinin kız kardeşinin bir kız çocuğunu evlât edinmişlerdir. Hüseyin’i de evlât edinmek ister ve: “Sen benim oğlum ol, ben sana fabrikada kâtiplik de veririm, çalışsın” der. Hüseyin: “Kâtip olmam, ben okumak istiyorum; okutacaksan benim oğlum olurum, eğer okuyamazsam o zaman gelir benim fabrikada kâtip olurum” diye cevap verir. Ali Rıza Bey bu şartı kabul ederek Hüseyin’i evine götürür. Belli ki Hüseyin Yılmaz Cankurtaran’ı ve üzerinde oturduğu o taşı hiç unutmamış; çünkü, orada geçirdiği belki bir saatte yazgısı belirlenmiştir. Ancak, önlerine çok önemli bir sorun çıkacaktır: kardeşinin kızını evlât edinmiş olan eşi, Hüseyin’e şiddetle karşı çıkar. Bir süre sonra sorun, yuvanın dağılması boyutlarına gelince de, ailenin büyüğü anne devreye girer ve Ali Rıza Beye: “Sen bu çocuğu bana ver, ben bakayım, Yaşar’la beraber okusunlar” diyerek meseleyi halleder. Böylece Yaşar’la Hüseyin’in ortak yaşamları başlamış olur. Birlikte okula giderler; ama, bir süre sonra Hüseyin, Yaşar’ı genlerde bırakarak yukanlara doğru başarılarla yükselmeye devam eder.

Hüseyin Yılmaz, çocukluğunda tam anlamıyla bir “Olacak çocuk...” tur. Bunu Sn. Yaşar Kaşıkçı’nın anlattıklarında net olarak görebiliyoruz: “Hüseyin devamlı kitap okur, ayrıca da ceplerinde hep vidalar, kablolar, bobinler ve benzeri şeyler taşırdı. Bahçede, motorlu araçların olmayıp, atların ve at arabalarının kullanıldığı zamandan kalma ‘ahır’ dediğimiz bir yer vardı, devamlı oraya girer bir şeyler yapardı. Bir defasında bana bir kablonun ucunu tutturup, bobinle cereyan vererek beni korkutup şakalaşmıştı. Lisede okuduğu halde, yaz tatillerinde kalın kalın üniversite kitaplarıyla gelir, onları okurdu. Liseyi bitirdiği sene bizim fabrika yanmıştı, fabrikanın elektrik tesisatını o yaptı. Bir fabrikanın tesisatını yapabilecek kadar bilgiye henüz lisedeyken sahipti. İstanbul Teknik Üniversitesi sınavını kazanarak, elektrik bölümüne kaydoldu. Fakülteyi de birincilikle bitirdi. Mezuniyet tezini çok beğenen hocaları, tezi, Avrupa ve Amerika’daki üniversitelere göndermişler, hemen Fransa ve Amerika’dan burs teklifleri geldi. O Amerika’yı tercih etti, çünkü, kariyer yaparken aynı zamanda maaşla çalışmak imkânı da vermişlerdi. Amerika ve Japonya’nın en büyük şirketlerinin tepelerinde çalıştı ve çalışmaya devam ediyor.

Evet, bu, ilginç ve bir o kadar da alçak gönüllü hayata başlama öyküsü, bilimin doruklarına ulaşmış, alanında bütün dünyanın tanıdığı bir hemşehrimize ait. Kendisiyle ne kadar öğünsek yeridir.

Denizli'den Dünya Çapında Bir Bilim Adamı: **Hüseyin Yılmaz'la Kısa Bir Röportaj**

Nazım Kakancı

Mühendis & CN Wire Corporation Genel Müdürü

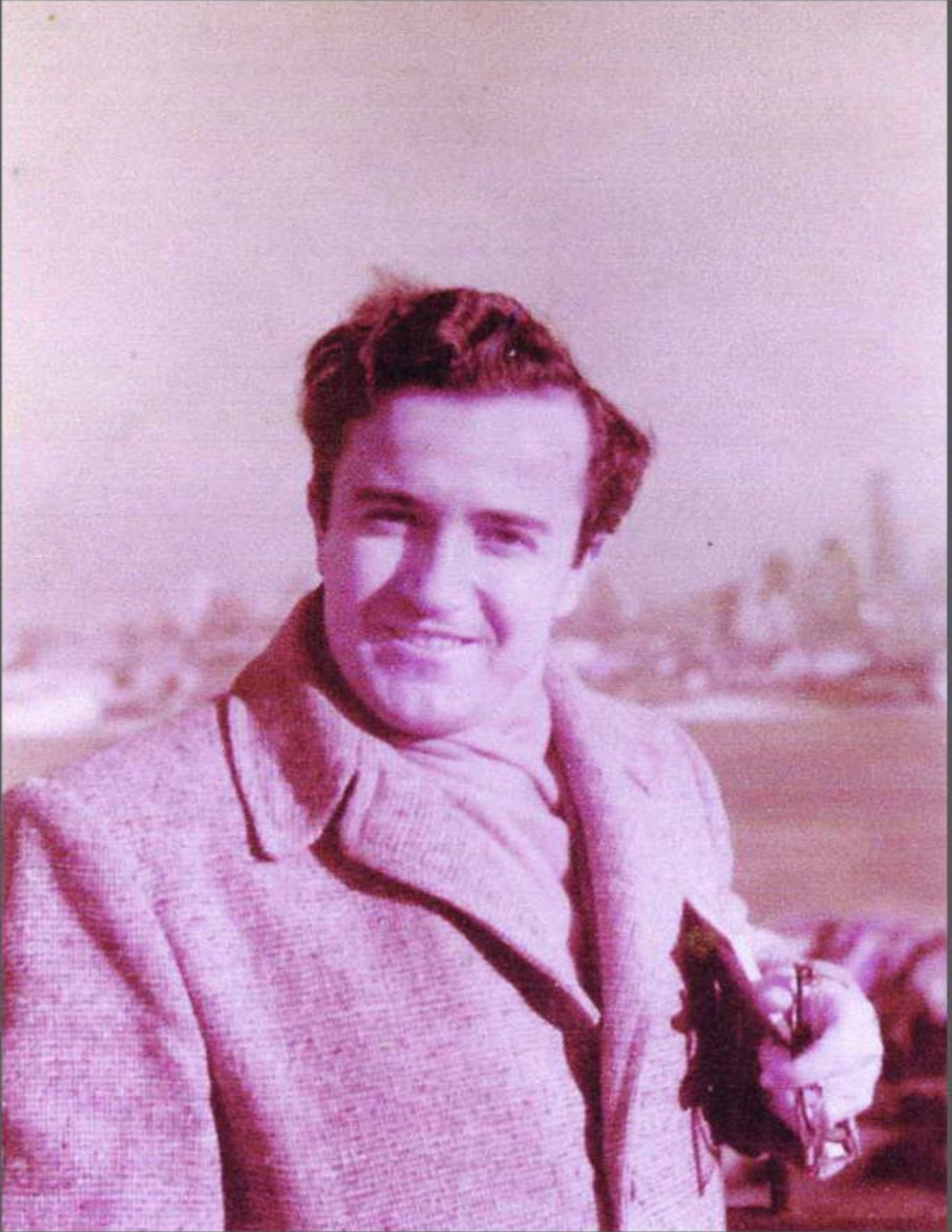
Hüseyin Yılmaz, Yumrutaş Köyü'nden fakir ve yetim bir çocuk olduğu halde okuma ve öğrenme idealini azimle aramış ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nde geçen mühendislik öğreniminden sonra başta Amerika olmak üzere birkaç ülkenin üniversite ve araştırma kuruluşlarında bilimsel çalışmalar yapmış ve Amerika'da fizik alanında profesör olmuştur. Yayınladığı bilimsel eserleri, Einstein'in fonsksiyon teorisini tartışmaya açmak gibi hatırı sayılır etki yapmıştır.

Hüseyin Yılmaz, 1939.

Hüseyin Yılmaz adını ilk defa 1960'lı yıllarda Denizli Lisesinde okurken matematik ve fizik öğretmenlerimizden duymuştum. Denizli Lisesinde okumanın bir gurur kaynağı olacağını vurgulamak istiyorlardı. Çünkü bu sınıflarda okuyan birisi, Acıpayam'dan Hüseyin Yılmaz, şu anda ABD'de atom fiziği konusunda çok önemli bir bilim adamı olmuştur. İnanıyorum ki pek çoğumuz Denizli Lisesinde okumaktan gurur duymuş ve ileride çeşitli alanlarda Hüseyin Yılmaz olmayı hayal etmiştir.

2004 yılının yaz aylarında "Geçmişten Günümüze Denizli" dergisi için Hüseyin Yılmaz ile röportaj yapmam istendiğinde 1960'lı yıllardaki anılarımla canlanmıştı. Kendisini buldum ve telefonda birkaç kere görüştüm. Sıhhati üzerinde çok dikkatli olmasına rağmen bana Mayıs 2005 için Cambridge/Boston'da randevu verdi. Lise yıllarında kendisi gibi olmayı hayal ettiğimiz Hüseyin Yılmaz'ı göreceğimiz için heyecanla 14 Mayıs 2005 günü Cambridge/Boston'daki bir lokantada bekliyorduk (Ben, eşim Yüksel, aynı dönemden arkadaşım Halil Göker ve eşi Vildan). Hüseyin Yılmaz görüşmeye eşi Karen ile birlikte geldi. Beyaz saçlı, gözlüklü, şık giyimli ve yanında kendisi ile yakından ilgilenen eşi. İskandinav asıllı olan eşi Karen Yılmaz, önceden İngilizce ve tarih öğretmeniymiş. Şimdi bir Japon Şirketinin Amerika Biriminde çalışmaktadır. Duyarlı bir kadın ve kocası ile yakından ilgisi aşikar.

Hüseyin Yılmaz, New York'ta, 1955.

Hüseyin Yılmaz'ın bilim ve araştırmaya olan tutkusu bütün görüşme boyunca bariz olarak hissediliyor. Yaşı 80'lerde olmasına rağmen hala yerçekimi, quantum mekaniği ve gözün renk görme nazariyesi üzerinde aktif çalışıyor. Yanında taşıdığı askılı küçük çantada bir dergi görülüyor, adı "Technology Review MIT's Magazin of Innovation".

Görüşmemiz, şimdi kasaba olan Acıpayam'ın Yumrutaş köyündeki yaşamı ve anıları ile başlıyor. Hüseyin Yılmaz'ın doğum gününün perşembe ve sıcak bir yaz günü olduğu biliniyor. O civarda perşembe günleri köyler arası bir pazar kurulmuş ve bunun adı "İşkoyan Pazarı" imiş. Şakacı köylü mizahlı Babasının adı Abdurrahman Hoca ve annesinin adı Rukiye (nedense nüfusa Fatıma olarak geçmiş). Alilde Hüseyin Yılmaz'ın doğum yılı olarak 1926 kabul edilmektedir. Kendisinden 8 yaş büyük bir kız kardeşi varmış (şimdi rahmetlidir).

Eşi Karen Yılmaz ile ilk defa 1964 yılında kendi renk teorisi (Yılmaz Theory of Clear Vision) üzerine konferans verdiğinde tanışmış. Karen hanım bu konferansa bir arkadaşı ile dinleyici olarak gelmiş ve çok iyi sorular sormuş. Bu tanışma iyi kalpli ve nazik Karen ile 1965'te evlilikle sonuçlanıyor. Biri kız ikisi erkek 3 çocukları var. Kızının adı Amanda Elif. Oğullarının adları Emre Hasan ve Levni Rıza, hepsi de bilgisayar ve ileri teknoloji alanlarında çalışıyorlar. Ortanca çocuğu olan büyük oğlundan 2 yaşında bir kız torunu varmış.

Hüseyin Yılmaz, yokluk ve zorluklarla geçen çocukluk günlerini iyi hatırlıyor. Bazı olayları anlatırken de yüzünde anlayışlı bir tebessüm beliyor. Dört yaşında iken annesini onbir yaşında iken babasını kaybetmiş ve kendisinden sekiz yaş büyük olan ablası yanında öksüz ve yetim kalıyor.

1933-1935 yılları arasında köydeki üç sınıflı ilkokulda okuyor. Buradaki ilk öğretmenin Fani Bey olduğunu hatırlıyor. Diğer öğretmenini ve hatta mezun olduğunu iyi hatırlayamıyor. O üzgün ve talihsiz günleri unutmak istiyor. Köydeki okulu bitirince Acıpayam'a

Cemile, Bahriye, Şadiye, Mualla Hanımlar ve Hüseyin Yılmaz

gidip ilkokulun 4. ve 5. sınıflarını okumak istiyor. Acıpayam'da babasının tanıdığı fırıncı Mehmet Ali Hoca'ya gidip velisi olmasını istiyor. Mehmet Ali Hoca'nın velisi olduğu öğrenci olarak okula yazılıyor. Babası bunu öğrenince, hüzünle fakir olduklarını ve kendisinin cılız ve zayıf bir çocuk olduğundan hasta olur diye korktuğunu anlatıp Hüseyin Yılmaz'ı Acıpayam'dan köye götürüyor. 1936 yılında babasını kaybediyor ve sonra 1938 yılına kadar köyde kalıyor. Her sene iki üç kere evden kaçıp okuma yollarını arıyor. Bu arada

Hüseyin Yılmaz'ı küçük yaşlarda "elinden tutan" işadamı Ali Rıza Kaşıkçı

Hüseyin Yılmaz arkadaşı Ali ile birlikte Denizli'deki ilk haftasında.

Hüseyin Yılmaz'ın ortancı çocuğu olan büyük oğlundan iki yaşında bir kız torunu var.

ablası ve eniştesi ile okuma yüzünden tartışır. Bu öyle acıklı ve üzüntülü olur ki köyde herkes duyar. Sonunda Hüseyin evi terk edip amcasının evinde ve diğer akraba ve dostlarla kalıyor, hayvanlara bakıyor, çobanlık yapıyor, fakat okuma amacını hiç unutmuyor. Hüseyin Yılmaz 25 Ağustos 1938 perşembe günü, son defa köyden ayrılırken sadece babasının kardeşi Ümmühan halası ile vedalaşmış, Ümmühan hala Hüseyin'in beline kuşak içinde ekmek ve azığını koyup sarmış. Yanında para yokmuş ama bir oğlağı varmış, bu oğlağı o "İşkoyan Pazarı"nda 250 kuruşa satmış ve bu pazardan Denizli'ye giden bir kamyonu binmiş. Bu biniş bir peri masalı gibidir. Çünkü bu vesile ile Denizli'nin değerli iş adamlarından Ali Rıza Kaşıkçı ile tanışmış. Hüseyin'in hikayesini büyük alaka ile dinleyen Ali Rıza Bey bu zeki çocuğun elinden tutulması gereğine inanmış ve Hüseyin Yılmaz'a bir teklif yapmış, bir nevi denemek için; "senin matematiğin iyi, benim de bir muhasebeciye ihtiyacım var. Çünkü ailece bir un fabrikamız var, oraya muhasip olursan iyi maaş alırsın, okumayı bırak" demiş. Hüseyin bu teklife teşekkür eder ama kabul etmekte tereddüt eder. "ben en çok okuma arzusundayım, bunun imkanlarını arayayım. Lütfen bu işi başkasına vermeyin, okuma yolunu bulamazsam bu işi alırım" der. Bu cevabı işitince Ali Rıza bey, Hüseyin'e "şimdi bir başka teklifim var, benim çocuğum yok, baldızımın küçük bir kızını evlat edindik. Eğer benim oğlum olmayı kabul edersen bir de oğlum olur ve seni her nerede istersen okutabilirim" der. Tabii Hüseyin Yılmaz bu teklifi sevinçle kabul eder.

*Hüseyin Yılmaz
eşi Karen
ile evde*

*Hüseyin Yılmaz,
kendisinin
"ağabey" dediği
merhum Baha Akşit
ile birlikte.*

Hüseyin Yılmaz ilkokulun 4. ve 5. sınıflarını Denizli'de İsmet Paşa İlkokulunda tamamlıyor. O zamanlarda Denizli 30.000 kadar nüfuslu bir şehirdi. Şehirde üç un fabrikası varmış; birisi Ali Rıza Bey'in ailesine, ikincisi Karakurt ailesine aitmiş, üçüncü aileyi hatırlamıyor. Yaşar Kaşıkçı (Rıza Beyin küçük kardeşi) ile çok yakın arkadaş oluyorlar. Nevzat Kuru, Suat Müftüler ve Şevket Karakurt'la arkadaşlığı vardır.

Rıza Beyin evi Delikliçinar'a yakınmış. O çevrede bulunan Meserret Lokantasını, cici berberi, dondurmacı dükkanını, ekmekçi dükkanını, kasap dükkanını ve sebze pazarnı hatırlıyor.

Rıza beyin üvey annesi ve üç de kız kardeşi varmış. İsimleri Melek Hanım, Bahriye Hanım ve Cemile Hanım. "Hayatta tanıdığım en iyi kalpli insanlar, ben onlara kardeş gibi bağlıyım" diyor.

Hüseyin Yılmaz, bu muhterem ailenin yanında iki sene duruyor. İlkokulu bitirince Ulusal Parasız Yatılı Okuma sınavına kendini denemek için giriyor ve sınavı birincilikle kazanıyor. Bunu öğrenen Ali Rıza bey bir hayli alınıyor, ama Ali Rıza Beyin hürmet ettiği okul öğretmenleri Pakize Akça ve kocası İlhami Akça onu bu çocuğun devlet tarafından okutulmasının daha iyi olduğuna inandırıyorlar. Bu suretle Hüseyin Yılmaz Devlet talebesi olarak İzmir'de Buca Orta Okuluna gidiyor ve her yaz tatilinde Denizli'ye Kaşıkçı ailesinin yanına geliyor. Ortaokulu Buca'da tamamladıktan sonra Denizli'ye dönüyor ve liseyi İsmet İnönü Lisesi'nde okuyor. Lise yıllarından hatırında kalan öğretmenleri; Fizik Hocası Kadri Bey, Felsefe Hocası Ekrem Bey, Matematik Hocası Mürtaza Bey. Biyoloji hocası Nevin Hanım'ı bilhassa hatırlıyor, çünkü bu hoca çok sert imiş. O seneye kadar hayatında kimseye 10 numara vermemiş ama o yıl yaptığı imtihanında Hüseyin Yılmaz'a 10 numara vermekle iftihar edermiş.

O dönemlerde; her üniversite kendi giriş sınavını yapmaktadır. Sınav yapmayanlar ise öğrencinin lisede aldığı notlarla seçim yapmaktadır. Hüseyin Yılmaz İstanbul Teknik Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girme hakkı kazanıyor. Bir süre hangisine gireceğine karar veremiyor. Sonunda Parasız Yatılı okuma hakkını notlarının yüksek olması ile sağlıyor, ancak bir tek sorun kalıyor: o da Haydarpaşa Hastanesi'nden sağlık raporu alınması. Bu raporu almak için Haydarpaşa Hastanesine gidiyor, ama yanlışlıkla Kulak Burun Boğaz bölümüne girer ve sıcak kloroform kokusuna dayanamaz, bunun üzerine Tıbbiyeyi değil, Elektrik Mühendisi olmak üzere İstanbul Teknik Üniversitesi'ni seçer. Elektrik Mühendisliği çok sevdiği ve ileride mühim katkı yapacağı fizik alanına daha yakındır.

Böylece İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Bölümünde 1946-1951 döneminde okuyor. İstanbul Teknik Üniversitesi'nin o yıllarda Denizli Lisesi ile enteresan bir bağı vardır. Buna göre, derler ki 1942 yılında Teknik Üniversite'ye girme imtihanında birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü hep Denizli Lisesi'nden imiş. İsmet İnönü'nün oğlu Ömer İnönü ancak beşinci gelmiş. Bu sonuç üzerine İsmet İnönü Denizli'ye geldiğinde Matematik Hocası Şevket Mocan'ı tebrik etmiş. Denizli'nin ileri gelenleri böyle bir olay üzerine Denizli Lisesi'nin adını Denizli İsmet İnönü Lisesi olarak değiştirmişler.

Hüseyin Yılmaz İstanbul Teknik Üniversitesi'nde okurken Maxwell Teorisi Uygulamasında şaşırtıcı bir duality (ikilik) olduğunu, hem teorik hem de deneysel olarak gösteriyor. Bu genellikle kitaplarda yazılmayan "homopolar induction" olgusudur. Hüseyin Yılmaz bu denklemin doğru uygulamasını belirtiyor. Bu çalışma, fizik hocası Fransız Profesör Marcel Fauche' tarafından

Soldan sağa: Nazım Kakancı ve eşi Yüksel Hanım; Hüseyin Yılmaz ve eşi Karen Hanım; Halil Göker ve eşi Vildan Hanım. Cambridge/ Boston (14 Mayıs 2005)

Hüseyin Yılmaz, röportaj verirken. Cambridge/ Boston (14 Mayıs 2005)

çok beğenilir ve Hüseyin Yılmaz'ın bitirme tezi olur. Bu tezin Profesör Fauche' tarafından nasıl Sorbonne Üniversitesi'ne gönderildiğini, onun tavsiyesi ve liseden bir arkadaşının tanıdığı Fulbright Komisyonu Üyesi bir Amerikalı aracılığı ile nasıl Massachusetts Institute of Technology (MIT)'ye gönderildiğini hatırlıyor. Her iki üniversiteden de doktora öğrencisi olarak kabul alıyor. İngilizcesi iyi olmamakla birlikte MIT'yi seçiyor. Çünkü MIT ayrıca araştırma asistanı (research assistant) olarak Hüseyin Yılmaz'ı tayin ediyor. Böylece Hüseyin Yılmaz Yumrutaş Köyü'nden fakir ve yetim bir çocuk olduğu halde okuma ve öğrenme idealini azimle aramış ve onun yeryüzünde en ileri seviyesine ulaşmıştır.

Batı'da, fizik ve ilgili sahalarda çalışan bilim adamları ve araştırmacılar Hüseyin Yılmaz'ın yukarıda anlatılan okuma mücadelesini bilmezler ama büyük bir ihtimalle aşağıdaki başlıkları görmüş, duymuş veya ilgi ile okumuşlardır:

- Yılmaz Theory of Gravity (1958, 1971, 1992)
- Yılmaz Theory of Color Perception (1961, 1984)
- Yılmaz Derivation of Fundamental Law of Psychrophysics (1967)
- Yılmaz S-Functions (1955)

Bunlar Hüseyin Yılmaz'ın temel bilimler üzerinde önemli ve orijinal katkıları olduğunu göstermektedir. Bunlardan birincisi, Einstein'ın Gravitasyon Teorisini değiştiriyor, ikincisi, Newton'un ışık teorisini tamamlıyor, üçüncüsü, Experimental Psychology'nin temel kanununu buluyor, dördüncüsü Quantum Mekaniğinde bazı hesaplamaların nasıl yapıldığını gösteriyor (bu fonksiyonu kullanarak birçok araştırmacı doktoralarını yapmışlardır). Bunlardan ilki, yani Yılmaz Gravitasyon Teorisi biraz tartışmalıdır, ama modern bilgisayar hesapları ve bazı yerküre satelite/uydu hareketi deneyleri Yılmaz teorisini desteklemektedir ve bu durum yakında yayınlanacak makalelerde belirtilecektir. Böylece Hüseyin Yılmaz Denizli'nin yetiştirdiği fedakar ve başarılı örnek insanlar arasına girmektedir.

Tavas'ta Cumhuriyet Sevgisi ve Bayram Kutlamaları

Doç. Dr. Selahittin Özcelik
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

Tavas'ta Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına en güzel örnek, Cumhuriyetin ilanının 17. yıldönümü için 1940'ta gerçekleşen törenlerdir. Bu törenler hakkında ayrıntılı rapor, Tavas Halkevi Reisi ve Parti Hatibi İcra Memuru İhsan Yükselen tarafından töreni gösteren on adet fotoğrafla birlikte C.H.P. Genel Sekreterliğine gönderilmiştir. Rapordan anladığımıza göre, özellikle gençlerin ve çocukların dimağlarında derin izler bırakacak bir program icra edilmiştir.

*Tavas Cumhuriyet Meydanı'nda bayram hatırası.
(29 Ekim 1940)*

1940 yılında Tavas Halkevi Başkanı İhsan Yükselen, halk kürsüsünde Cumhuriyet Bayramının önemini ilişkin bir konuşma yapmıştı.

Cumhuriyetin ilanı bu günün bayram ilan edilmesinden sonra memleketin her tarafında, büyük bir coşku içinde kutlana gelmiştir. Her kesimden insanımızın iştiraki ile kutlanan 29 Ekim günleri veya Cumhuriyet Bayramlarındaki konuşmalar, heyecanlar hala çoğumuzun hafızalarında yaşamaktadır. Yakın zamanlara kadar bu memleketin insanları et ve kemik misali bu gibi günleri müşterek heyecanla bekler, müşterek faaliyetlerle kutlar, aynı sevinci duyardı.

Şüphesiz Denizli ahali de yukarıda bahsettiğimiz heyecanı duyar, bu günü büyük bir onurla kutlardı. Bu çalışmamız ile daha sonraki çalışmalarımızda değişik tarihlerde Denizli ve ilçelerinde Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına dair bazı belge ve bilgiler vermeye çalışacağız. Bunlar içinde Tavas'taki cumhuriyet Bayramı kutlamaları belge ve bilgi zenginliği bakımından dikkate değer özellikler taşımamaktadır. Belgeler genellikle Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki CHP. fonlarında bulunmaktadır. Tek parti dönemi uygulamalarını ortaya koyması açısından bu arşiv bize çok önemli bilgi ve belgeler sunmaktadır. Hatta bu ve benzeri kurum arşivleri tam olarak değerlendirilmeden cumhuriyetimizin ilk 50 yılı anlaşılabilir veya anlatılamaz.

Tavas'ta cumhuriyet Bayramı kutlamalarına en güzel örnek Cumhuriyetin ilanının 17. yıldönümü törenleridir. Bu törenler hakkında ayrıntılı rapor, Tavas Halkevi Reisi ve Parti Hatibi İcra Memuru İhsan YÜKSELEN tarafından töreni gösteren 10 adet fotoğrafla birlikte C.H.P. Genel Sekreterliğine gönderilmiştir (1). Rapordan anladığımıza göre, özellikle gençlerin ve çocukların dimağlarında derin izler bırakacak bir program icra edilmiştir. Ancak kazada fotoğrafların bulunmadığından, ancak Denizli'de tab ettirilmesi mecburiyetinin doğurduğu gecikme yüzünden söz konusu raporun geç gönderildiği ifade edilmektedir. Kutlama merasimi aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

"...

1- Parti ile Halkevi içinde bulunduğu binanın ön kısmına bir zafer takı yapılmış, bu takın üzerine "ebedî ve millî şef" [Atatürk ve İsmet İnönü] ile Genel Kurmay Başkanının fotoğrafları konulmuş ve defne dallarıyla süslenen bu takın çeşitli yerlerine parti, halkevi ve orduyu ilgilendiren vecizeler ilavesi ile bazı "büyüklerimizin" fotoğrafları konulmuştur. Takın ön ve arka taraflarına elektrik ampulleri takılarak geceleyin de renk vermesi temin edilmiştir.

*Tavas'ın ileri gelenleri bayram hatırası için böyle poz vermişlerdi. Bu fotoğraf karesinde,
Köpekçi Nuri Efe de kıyafetiyle kendini belli etmektedir.
(29 Ekim 1940)*

2- Alınan kutlama talimatnamesinin ekinde verilen vecizelerden 19 tanesi binaların sağ, sol ve ön kısımları ile caddelerin ortalarına asılmıştır.

3- Binanın balkonuna da özel surette yapılmış on küçük oku 1 metre kadar olan içi ampullü ve üzerine kırmızı bezli altı ok üzerine, yine hususî surette yapılan içi ampullü ve beyaz zeminli 17 rakamı da altı okun üzerine eklenerek 17. "mukaddes bir yılın" kutlandığına dikkat çekilmiştir. "Geceleri de yanan elektrik ampullerinin verdiği ziya huzmeleri karşısında halk ve gençlik ve yavruları bu binanın önünde toplattırılmasına vesile olmuş ve halk üzerinde ayrı bir inşirah tevliid eylemiş [ferahlık duyulmuş] olduğu neş'elerinden ve kahkahalarından" anlaşılmıştır.

4- Merasimin gündüz safhası ve birinci gün Bandonun iştiraki ile halkevi kolları (spor, atletizm, futbol ve bilhassa beden terbiyesine dâhil gençler) dağ başını duman almış marşı söylenilmek suretiyle kutlama planını idare ve tanzim ile görevli Halkevi Reisi İhsan YÜKSELEN'in (2) gösterdiği yerlerde bütün teşekküller yerlerini almıştır.

Kaymakamlıktaki tebrik merasimi sona erdikten sonra, kaza kaymakamı, askerî komutan ve parti ve belediye reislerinin gelişi ile bandonun çaldığı İstiklal Marşı'na talebe ve gençlerin de hep bir ağızdan iştirak etmişler ve böylece tören başlamıştır.

5-Kürsüye gelen parti hatibi ve halkevi reisi icra memuru İhsan YÜKSELEN, ebedî şefin hatırasını tebci için [yüceltmek için] beş dakikalık saygı duruşunu takiben; "Türk milletinin köhne saltanat idaresinden çekmiş olduğu elemli anları, bu imparatorluğun asil Türk Milletini sakim siyaset ve takip eylediği duruş ve cebir yolları ile uyuşturucu bir şekilde geçirdiği asırları tebarüz ettirdikten sonra bu imparatorluğu istihlaf eden Cumhuriyetin içine asırların sığdıramayacağı yenilikleri dahil, adlî, haricî, ekonomik ve iktisadî ve malî, sıhhi vs., yenilikleri birer birer anlatarak cumhuriyetimizin feyizlerinin elle tutulur ve gözle görülür işlerden mürekkep bulunduğunu ve bilhassa ebedî şefimizle onun aziz arkadaşı ve muhterem millî şefimizle birlikte maruz kaldıkları güçlükleri yenerek savaşta ve Lozan'da kazanılan İstiklal hüccetlerini ve bilhassa veciz ifadeleri ile anlatarak halkın tezahüratına vesile olmuş ve bu münasebetle hatip dünyanın şu buhranlı anlarında Türk Milletinin dünyanın mihver-i aslisi olduğunu garb alemine ispat ettirdiğini ve Türk milletinin hükümetine ve meclisine olan itimad-ı tammesi ile Millî şefinin etrafında kınılmaz ve kopmaz bir kütle halinde vahdet manzarası arzettiği ve ordumuz da bilgili komutanlarının ve vatan aşığı erlerinin idarelerinde buldukça kimsenin bu topraklara göz dikmeye cesaret gösteremeyeceği ve Türkiye'nin dışta sulh içte sulh politikasına sadık bulunduğunu ve kimsenin bir karış toprağında gözü olmadığını ve kendi topraklarına tecavüze yeltenecek olmalarında gözlerini çıkarmaya her an âmâde bulunduğunu ilave ile

Türkiyemizin kalbi olan Ankara'daki büyüklerimizin ve millî şefimizin etrafında toplu ve onların verecekleri bir işarete hazır bulunduğu dair ant içilerek söyleye nihayet verilmiştir" (3).

a. Bu nutuktan sonra geçit resmi başlayarak halkevine mensup gençlerle ve spor ve beden terbiyesi gençlerinin yürüyüşleriyle iki gencin ellerinde tuttıkları bir çelenkle Cumhuriyet alanına tekrar gidilerek "Ebedî şefin" anıtına bir dakikalık saygı duruşunu müteakip çelenk konularak törenlerin gündüz bölümüne son verilmiştir. Bu arada Halkevinde bayram tebriklerinin kabulü devam etmiştir.

Gece safahatına gelince

6- İnhisarla idaresi tarafından havaî fişek getirilememesi hasebiyle takım muhtelif yerlerine 100'er mumluk ampuller ilavesi ile revnaklaştırılmış ve yine gaz buhranı mevcut olması (4) da göz önüne alınarak bunun da çaresi bulunmuş ve belediye delâleti ile yüklerle çıra tedarik edilmiş ve bu çiralarla yakılmak suretiyle, zeybek elbiselerini giyen gençler tarafından millî havalar ve oyunlar ve dağ başını duman almış marşı söylenilmiş ve cumhuriyetimizin ilanına tesadüf eden saatte de öğretilenlerden "Enis tarafından söylev verilmiş ve bunu müteakiben yine bütün halk ve gençler ve yavrular ellerinde tuttıkları çıra meşaleleri ile kazanın etrafını marşlar ve önde bando olduğu halde gezilerek yine halkevi önüne gelinerek oyunlara geç vakte kadar devam edilerek ilk gece bu suretle hitama erdirilmiştir."

7- Bu gece bir taraftan da halkevinin salonsuz olması hasebiyle çarşıda Ali CANLI'nın (5) sahneli ve müsamere tertibine elverişli olan kahvesinde müsamere de verilmiştir.

8- İkinci günü gündüzde gençlerin eğlenceleri ve voleybol ve futbol ve millî oyunları ile geçirildikten sonra geceleyin aynı kahvede halkevi gençlerinden oluşan grup, halkevi reisi İhsan Yükselen'in rejisörlüğü altında vücuda getirilen Atatürk'e İlk Kurban, Kanun Adamı ve Mahcuplar (6) piyesleri halka açık şekilde temsil edilmiştir.

9- "Üçüncü gün yine gösteri grubu vücuda getirilen hey'et halkevi reisi İhsan Yükselen ve kitapsaray (7) başkanı Veysel Yılmaz'ın idareleri altında bir kamyonu 50 kişiden mürekkep gençlerle Tavas'ın Kızılcabölük nahiyesine gidilerek bu fırsattan bilistifade Parti Hatibi İhsan Yükselen tarafından dünya ahvali karşısında Türkiye hükümetinin dürüst siyaseti ile gizli eller ve propagandalar karşısında halkımızın alacaklar vaziyet ve omuzlarına düşen vazifelerin nelerden ibaret bulunacağı tebarüz ettirilerek ancak hükümet ve meclise itimadı tamme ile Millî şefimizin etrafında ve onun emrine amade bulunmaklığımız hususları veciz ifadeleriyle halka anlatılmış ve bunu müteakip aynı piyesler temsil edilerek gece yarısından sonra kazaya avdet edilmiştir."

Atatürk heykeli önünde Tavas'ın futbol takımı (29 Ekim 1940)

Genel merkeze gönderilen raporda yer alan bilgilere herhangi bir ilave yapılmaksızın yukarıda aktarılan bilgilerden çıkan sonuçlar şunlardır

1-Bu ve bundan önceki kutlamalar genel merkez talimatı ile yapılmaktadır

2-Parti ile Halkevi aynı ideali paylaştıkları gibi aynı binayı da paylaşmaktadır.t

3-Parti-Halkevi-Ordu birlikteliğine vurgu yapılmaktadır.

4-Elektrikle yapılan aydınlatma özellikle vurgulanmaktadır. 1940 senesi için bu önemli bir olaydır.

5-Halkevinin spor kolları dikkate çekmektedir. Atletizm, futbol, voleybol yanında raporda yer almamakla beraber bisikletli gençlerin fotoğrafları da vardır.

6-Saygı duruş 5 dakika sürmektedir. Tek parti döneminin terminolojisi (ebedî şef, millî şef, partimiz, evimiz, ordumuz vb.) raporun tamamında ağırlığını hissettirmektedir.

7- Ebedî şefe, millî şefe ve orduya bağlılık özellikle vurgulanmaktadır.

8- Hükûmete ve meclise tam olarak itimat duyulduğu, millî şefin etrafında tek bir kütle olarak birleşildiği ve ordunun bilgili komutanlar elinde bulunduğu ifade edilmektedir.

9- Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış politikasının esasının "yurta sulh, cihanda sulh olduğu" bu savaş ortamında bile özellikle belirtilmektedir.

10-Yurt içinde yürütülen veya yürütülmesi muhtemel propaganda ve casusluk faaliyetlerine karşı uyanık bulunulması istenmektedir.

11- Fotoğraflardaki kişilerin kimliklerinin tespitinin, Tavas'ın yakın tarihine katkı yapacağı muhakkaktır.

12- Keza fotoğraflarda görülen binalar ile insanların kılık ve kıyafetlerinin ayrıca değerlendirilmesi de bir başka çalışma konusudur.

Yeni araştırma ve değerlendirilmelerle bu konu daha da aydınlanacaktır. Tavas daha nice cumhuriyet bayramlarını coşku ile idrak edecek ve kutlayacaktır. Çünkü, "Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır".

Tavas Halkevi Spor Şubesi, bisiklet takımı 1940.

İfadelerden anladığımızı göre bayram kutlamaları, CHP Genel merkezinden verilen talimatnameler göre yapılmaktadır. 18. yıldönümüne ait olmakla beraber Cumhuriyetin ilanının nasıl kutlanacağına dair talimatta şu ifadeler yer almaktadır.

"Köylerde Cumhuriyet Bayramı 18 nci yıl dönümü kutlama programı;

1-Cumhuriyet Bayramı 28 ilkteşrin öğleden sonra başlamak üzere 30 ncu gün akşama kadar devam eder.

2- 28 ilkteşrinden evvel Cumhuriyet alanı temizlettirilerek ortasına bir tâk yapılacak ve bu tâk yeşil dallar ve bayraklarla süslenecektir. Köy konaklarıyla mekteplerde aynı şekilde süslenecektir.

3- 29 ilkteşrin Çarşamba günü mektep talebeleri ve köylü temiz elbiseleriyle köy meydanında toplanacaktır.

4- Mektep talebeleri ve köylü meydanda toplandıktan sonra gönderilen nutuk köy öğretmeni veya yoksa münasip diğer birisi tarafından köylüye okunacaktır. Ayrıca nutuklar da söylenebilir.

5- Nutukları müteakip hep bir ağızdan İstiklâl ve Cumhuriyetin onuncu yıldönümü marşları okunacak ve meydanda hazır bulunanlar bayrağı selamlayarak bir geçit resmi yapacaklardır.,

6-Geceleri meydanda meşaleler yakılarak davul ve zurna tedarik edilerek eğlenceler tertip edilecektir.

7- Bayramdan önce köyde de umumî bir temizlik yapılmalıdır.

8- Bayram günlerinde ve bilhassa 29 Teşrinievvelde köylüler tarla işleriyle meşgul olmayıp bayrama iştirak etmelidirler."

Dipnotlar

1- Bu çalışmaya esas teşkil eden belgeler ve fotoğraflar, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki CHP fonunda bulunan Halkevlerine ait dosyalar içinde bulunmaktadır. Bu belgelerin numaraları şimdilik geçici olup sanal ortama da kaydedilmemiştir. Bu itibarla belge numaralarını veremiyoruz.

2 -Rapor İhsan Yükselen tarafından hazırlanmıştır. Raporun tamamından anlaşılacağı üzere, kendisinden özellikle üçüncü şahıs olarak bahsetmekle beraber, diğer kişilerin pek adı geçmemektedir. Daha sonraki senelerde İhsan YÜKSELEN mahallî veya millî ölçekte siyasî hayatın içinde yer almış mıdır?

3- Bu nutuk içeriği de muhtemelen parti genel merkezi tarafından tespit edilen esaslara göre hazırlanmıştır. Nitekim, önceki dipnotta ifade edilen nutuk örneği, bu bayramda da kullanılmış olmalı.

4- İkinci Dünya Harbi'nin sebebiyle ortaya çıkan temel ihtiyaç maddelerindeki sıkıntının izlerine burada da rastlıyoruz.

5-Bu şahıs kimdir. Bu gün kahvehanesi duruyor mu? Yoksa yerinde yeller mi esiyor?

6 - Bu piyeslerin yazarı da acaba İhsan YÜKSELEN mi? Konuları ne idi? Bilemiyoruz. Muhtemelen çok kısa metinler olmalıydı.

7- Kütüphane olmalı.

Denizli'den Yetişen Değerler: Kocamekteb (Denizli Lisesi)'nin Yıllarboyu Direği ve Sembol İsmi, Simgesi Olan “Bürhan Saracoğlu” Hocamız

Prof. Dr. Önder Göçgün
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

Bürhan Saracoğlu'nun Maarif Vekaleti Memur ve Muallimlerine mahsus Sicil Cüzdanı'ndaki fotoğrafı.

Dünyada varlığı ve ismi, geçen yıllarla birlikte bulunduğu yer ile bütünleşmiş, oraya adetâ damgasını vurmuş öyle seçkin ve ilgi çekici kimseler vardır ki, onları o hüviyetleri ve kimlikleri ile o yerden ayrı düşünmek, mümkün ve hattâ psiko-sosyal plâtfomda doğru değildir. Bu konuda egzistansiyalistler, yani varoluşçu felsefe yanlıları, daha da ileriye giderek; “insanın, zamanın ve mekânın ayrılmaz bir parçası olduğu ve bulunduğu ortamla bütünleştiği” tezini ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, dünyanın ve memleketimizin birçok yerinde bu şekilde, adı o yöre ve belirli zaman dilimi ile birleşmiş çeşitli sembol isimlerin varlığı, bilinen bir gerçektir. Mevlâna ile Konya, Nasreddin Hoca ile Akşehir, Nedim ile Lâle Devri, Shakespeare ile Londra, Vehbi Koç ile Ankara, Sakıp Sabancı ile Adana, Magosa ile Namık Kemâl, Galatasaray Sultanisi (Lisesi) ile Tevfik Fikret, Âşık Veysel ile Şarkışla.. gibi.

İlk resmî adı, önce “Denizli İsmet İnönü Lisesi”, 1951'den sonra ise “Denizli Lisesi” olan ve halkımız arasında kabul görmüş adı ile “Kocamekteb” ortamında; göreve başladığı 30 Eylül 1938'den, emekliye ayrıldığı 27 Ağustos 1973 tarihine kadar tam 35 yıl, ismi ve varlığı; bizlerin de, şehrimizin tek Ortamekteb'i ve Lise'si olarak sinesinde yetiştiğimiz bu okulumuzla birleşip bütünleşmiş, kelimenin tam anlamıyla orasının direği, ilgi odağı ve en renkli simâsı, merhum hocamız “Bürhan Saracoğlu”dur. (Hocamızın, genel söylenişi ile “Burhan” olan ismi, nüfus kaydında “Bürhan” şeklinde idi ve Denizli'de akranı, dostu, tanıdığı olan çoğu kimse de, kendisi için “Bürhan Bey” ifadesini kullanırdı.)

Yıllarca, büyüklerimizin de içinde bulunduğu şehrimiz yerlileri arasında; “Maarif Müdürü Muallim Talât Bey'in oğlu, Kocamekteb'in Başmuavini ve Muallimi Bürhan Bey” olarak bilinir ve kendisinden bu ayrıcalıklı lâkapla söz edilirdi. Herhangi bir şekilde isminin her geçtiği yerde, saygı ile anılırdı. Aileler; “çocuklarını, Bürhan Bey gibi işini bilen ve mesleğini seven bir otoriteye teslim etmiş olmanın huzuru içinde” kendilerini bahtiyar, çocuklarını da güvende hissederlerdi. Öğrencileri ise, O'nun adının geçtiği her zaman -kesin

Bürhan Talat Saracoğlu'nun, 24. yaşının bir hatırası olarak çektiği fotoğrafı (2 Şubat 1934).

*Bürhan Talat Saracoğlu 15 yaşında
Denizli 4 Eylül 1925*

ve taviz vermez otoritesi hatırlarına geldiği için- biraz korku ve özellikle, tatlı bir ürperti ile dolu duygular içinde olurlardı.

Bu yazımızı hazırlarken bize, aile kayıtları ve özel resimleri ile ilgili çok değerli belgeleri vermek lütfunda bulunan, kendilerine şükran borçlu olduğumuz değerli kızları Tülin Saracoğlu hanımefendinin anlattıklarına ve "Denizli Lisesi Öğretmen Kütük Defteri" ile "Maarif Vekâleti Memur ve Muallimlere Mahsus Sicil Cüzdañı" kayıtlarından edindiğimiz arşive dayalı bilgilere göre; "Bürhan Saracoğlu, Feride ile Talât Saracoğlu çiftinin iki oğlunun küçüğü olarak 8 Nisan 1326 (1910)'da Denizli'de dünyaya gelmiş, İlkokul tahsilini şehrimizde tamamladıktan sonra, 1930 yılında İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nden mezun olmuştur. Önce, 29 Eylül 1930'da; Çal Gâzipaşa Mektebi Muallimi olarak, hem mesleğindeki ve hem de ilimizdeki ilk görevine başlamıştır. 15 Teşrin-i sâni (Kasım) 1930'da Denizli Merkez Kâtip Çelebi; 15 Teşrin-i evvel (Ekim) 1931'de de, gene merkez Gâzi Mustafa Kemâl Mektebi'ne atanmıştır. Daha sonra, 2 Eylül 1933'te İstanbul Ahırkapı Nakliye Taburu'na, 1 Kasım 1933'te de Yedeksubay Okulu'na giderek askerlik hizmetini yerine getirmiş ve 29 Ağustos 1944 tarihinde terhis edilmiştir. 30 Eylül 1937'de Ankara Gâzi terbiye Enstitüsü'ne gitmiş ve oradaki tamamlayıcı eğitim ve öğretimi takiben Denizli'ye dönerek, bu defa Denizli İsmet İnönü Lisesi Tarih-Coğrafya öğretmenliğine atanarak, söz konusu görevine 30

Eylül 1938 günü başlamış, "ilâveten" kaydı ile 3 Şubat 1941'den itibaren de, Müdür Muavini olmuştur. 28 Eylül 1951 tarihinde, Müdür Başyardımcılığı'na yükseltilmiştir. 16 Eylül 1967 tarihinde ise, Denizli Lisesi Müdürlüğü'ne asaleten atanarak, meslek hayatının sonuna kadar bu makamda hizmetini başarıyla sürdürmüştü ve nihayet, 27 Ağustos 1973 günü kendi isteği ile emekliye ayrılmıştır. Tamamı Denizli'de olmak üzere, toplam 43 yıl süren eğitim,

öğretim ve idarecilik hizmetlerinin yanı sıra Anadolu Ajansı, Hürriyet ve Yeniasır gazetesi Muhabiri, Denizli Turizm Derneği Yönetim Kurulu Üyesi olarak da yararlı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ayrıca Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu.. gibi hayır derneklerinde katılımcı hizmetler vermiştir. O arada, Denizli merkezli tarihî, sosyal ve kültürel konularda mahallî gazetelere yazılar da yazmıştır.

27 Mayıs 1986 yılında hayata veda eden merhum Bürhan Saracoğlu'nun, Ünsal ve Levent isimli iki erkek, Tülin isminde de bir kız çocuğu vardır." Kendisini, hocalık ve idarecilik mesleğine adayan ve onun gereklerini en iyi şekilde yerine getiren, bütün meslek hayatı boyunca da bu gayretini -kelimenin tam anlamıyla gece gündüz demeden yer ve zaman tanımaksızın, -dikkat, titizlik ve özenle sürdüren merhum Bürhan Saracoğlu hocamız; her zaman ve her yerde takdir, minnet ve şükran duygularıyla anılmaya değer nitelikte seçkin bir kimse idi ve bu özelliğini, bugün de aynı canlılığı ile gönüllerimizde sürdürmektedir.

Peki, hemen bütün öğrencilerinin gözünde kendisinden çekinilen, ürkülen bir hoca imajı yaratmasına ve hattâ, "Burhan Bey geliyor!" sözünün

*Bürhan Talat Saracoğlu'nun çocukları:
Ünsal, Tülin ve Levent*

bile herkesin bir köşeye sinip, büzülmesine neden olmasına rağmen, neydi O'nu ayrıcalıklı ve ilgi çekici kılan? Hepimiz bilir ve kabul ederdik ki, O; bizlerin daha iyi, dürüst, çalışkan, başarılı olmamızı ve mükemmel yetişmemizi ister, her birimizi dövse de, sevse de -ki bu ikincisini, herhalde şımarıyalım diye hemen hemen hiç belli etmezdi- kendi öz çocuklarından ayırmadığını bilir ve anlardık. Onun için her birimizin şahsında memleketin geleceği mühim idi. Bazen sınıflarımıza girer ve: "Biz, bu memleketi size emanet edip gideceğiz. Haylazlığın lüzumu yok. Adam gibi adam olmaya çalışın! Atatürk'ün gençliği olun, dürüst, çalışkan olun ve O büyük insanın izinden

Bürhan Talat Saracoğlu ve eşi Nebahat Hanım

ayrılmayın. Çoğunu yakından tanıdığım, dostum arkadaşım olan babalarınızın, annelerinizin sizleri ne büyük fedakârlıklarla buraya gönderdiğini iyi bilin ve asla da unutmayın. Devletin, milletin emaneti olan bu sıraları, dolapları, eşyaları, hülâsa bu mektebi koruyun, burası sizin ikinci eviniz; evinizi temiz tutun. Bu sözlerimi kulak ardı edenleriniz olursa, önce benim odamda gereken nasihati verir(!), sonra da disiplin heyetine sevk ederek mektebin arka kapısından diplomanızı erkenden vermesini de biliriz!" yollu, tehdit kokulu, ancak ileriki yılların idrâki, anlayışı içinde yapıcı olduğuna inandığımız telkin ve tavsiyelerde bulunurdu. Kendisine has bir şekilde, dudaklarını hafif yana kıvrarak, - o günlerde bizlere göre- hayli sert bir

üslûpla konuşması ve bilhassa, beden dilini oldukça iyi kullanarak, sağ işaret parmağını gözümüzün içine sokarcasına tam bir kararlılık içinde tavır takınması; O'nun sözlerini iyi dinleyip, dediklerini harfiyyen yarine getirmekten başka bir çıkar yol olmadığı gerçeğini, hepimizin akıllarımıza iyice yerleştirmemiz sonucunu doğurduğu muhakkaktı.

Bütün bunlara karşılık, ne zaman boş bir dersimiz olsa veya yıl sonu temsillerine, eğlencelerine sıra gelse, en çok taklidi yapılan öğretmen de, sevgili Burhan Bey hocamız olurdu. Özellikle tiyatro, şiir günleri, geceleri, münazaralar, millî nitelikli Atatürk, Namık Kemâl, Ziya Gökalp, Yahya Kemâl .. gibi anma toplantıları konusunda da her güzel, iyi ve bizler için faydalı, eğitici, yetiştirip geliştirici faaliyetlerde desteğini esirgemez, özellikle yıl sonu eğlencelerinde büyük bir olgunluk ve hoşgörü göstererek taklidinin yapılmasına müsaade eder, hattâ bunu bizzat isteyerek, taklidine en çok gülenlerin başında da, yine kendisi gelirdi. İyi hatırlıyorum. Sanırım, 1960 ders yılı sonu idi. En üst kattaki Konferans salonunda düzenlediğimiz şiir, müzik.. programlarını takiben, sıra hocaların taklidine gelmişti. Onların, sınıf ve okul içi tiklerini oluşturan çeşitli ilgi çekici yönlerinin konuşma, jest ve mimiklere dayalı taklitlerini yapmış, sonra da araya bir müzik programı sokmuştuk. O ana kadar Burhan Bey'in taklidi yapılmamış ve en sona bırakılmıştı. Hocamız, taklitlerin birinci bölümü bitip de müzik başlayınca, artık taklitlerin bittiğini ve kendi taklidinin yapılmayacağını sanarak, kulise kadar gelmiş, o her zamanki zarif dudak büküşüyle, ancak heyecan içinde: "- Benim taklid n'oldu? Bak sakın unutmayın, aşağıda oturdum bekliyorum ha!"

deyip, gülümseyerek gitmişti. Bu tavrında, o her zamanki tatlı tehdidiyle birleşen engin hoşgürüsünü ve ruhundaki çocuk saflığını bütün açıklığı ile görmüştük. Böylece, geneldeki sert görünümünün altında, incelikle dolu bir kalbi olduğunu daha yakından gördüğümüz ve anladığımız bu güzel insanı o gece, bütün içtenliğiyle daha iyi ve yakından tanımıştık. Bu

Bürhan Talat Saracoğlu'nun(ayakta sağdaki kişi) ailesi, oturan babası Talat Bey, annesi Fatma Feride Hanım, yanındaki ise ağabeyi Zeki Bey.

Bürhan Saracoğlu'nun Pamukkale amfi tiyatrodaki halka hitabı

büyük talebe illizyonisti, o gece taklid edilmesi isteği ve heyecanı ile -belki de farkında olmadan- kendini bırakmış, salıvermiş ve böylece, açıklığa kavuşturulmayan bir sevgiden kaynaklanan idarecilik büyüsunün sınıını da bizlere açmış oluyordu. Programın sonunda hepimiz şen, şakrak salondan ayrılırken:

"-Bakın çocuklar, hep beraber eğlendik. Lâkin bu, burada kaldı. Yarın sabahtan itibaren hepimiz ciddî ve ağırbaşlı olacaksınız. Bu gecenin şımarıklığı içinde yarı mektebe şapkasız, gravatsız gelir, saçınızı 3 nümro kesmez, kızlar sizler de kalın siyah iplik çorap giymez, naylon çorapla ve etekler diz boyunda, saçınıza kurdele bağlamadan gelerseniz, hiç birinizi mektebe almam, disipline verir, aileleriniz de mektebe celb ile (çağırarak) haberdar ederim!"

sıkı tenbihatını vermiş ve bizleri, yeniden o kendisine has disiplin çizgisinin içine çekmiş, bununla birlikte hepimizi ayrı ayrı öperek tebrik ve teşekkürleriyle uğurlamıştı. Bizler çıkmak üzere iken ise, gecenin o ilerleyen saatinde tam bir görev bilinci içinde hizmetli ve bekçilerle ışıkları söndürüp, kapıları tek tek kendi eliyle kapatmaya, Kocamekteb'i emniyet içinde bırakmaya koyulmuştu. Bu tavrıyla da, o genç beyinlerimize iş ciddiyeti, devlet ve millet malının korunması, kollanması konusunda yeni ve uygulamalı bir hayat dersi daha vermişti. Ben şahsen bu dersten, 37 yıllık hocalık ve hemen her kademedeki idarecilik hayatımda fazlasıyla yararlandığımı, rahatlıkla söyleyebilirim.

Bizim gibi Ortaokulu ve Lise'yi, Kocamekteb'in çatısı altında tamamlamış ve 1938'den 1973 yılına kadar geçen uzun yıllar içerisinde Denizli Lisesi'nden

mezun olmuş yüzlerce, binlerce öğrencinin; bu sert görünümü ve dövdüğü zaman -yıllar sonra da olsa- vurduğu yerden güller biten ve geçen zaman içinde çok daha iyi tanıyıp anladığımız dünya tatlısı "Bürhan Bey" hocamızla ilgili çok çeşitli tespitleri ve bu tespitlere dayalı hatıraları olduğu muhakkaktır. Yeri gelmişken, bunlardan benim şahit olduğum bir ikisini, merhuma olan sevgimizi, ilgimizi canlı tutmak emeline yönelik olarak arz edeyim:

Yıl, 1960-61 olacak.. Bir gün bizi, Lise'nin Ortabahçesi'nde topladılar. " Ne var, ne oluyor?!" diye merakla sorduğumuzda, "Susun, Başmuavin Burhan Bey konuşacak.." dediler. Hocamız:

"Şimdi beni iyi dinleyin.." diyerek, her zamanki otoriter tavrıyla söze başladı. Tam o sırada, haylaz takımından birisi: " - Aksi mümkün mü Hocam! Yalnız ve ancak sizi dinlemeye mahkum ve mecburuz!" diye biraz yüksekçe sesle ve gülerken konuşunca, rahmetli hocamız hiç üşenmeden, hızlı adımlarla derhal onun yanına geldi ve bir iki okşama (!) ile:

"- Bu, seni kendine getirir. Herhalde şimdi beni, adam gibi iyi dinlersin."

dedikten sonra, tekrar merdivenlere çıktı. Sözlerine devamla:

"Şimdi sizleri buraya toplamamızın sebeb-i hikmeti, mektebe talebe temsilcisi intihabı (seçimi) içindir. Sırasıyla, namzetlere (aday öğrencilere) söz vereceğim"

dedi. Bir iki aday söz aldı. Sıra, son adaya gelince:

"Şimdi de, Etnan konuşacak.."

diyerek sözü, daha sonra Hukuk ve siyasetin önde gelen isimlerinden olan, önceki milletvekili ve Bakan'lardan Sayın Adnan Keskin'e verdi. Sağ elinin baş parmağını da, "sözlerine dikkat et ha!.." gibilerden, talimat verir havasında Keskin'e doğru kaldırdı. Adnan Bey:

"- Arkadaşlar, beni talebe temsilcisi seçerseniz, bu okula demokrasi getireceğim, haklarınızı koruyacak ve sonuna kadar savunacağım!.." tarzında birkaç iddialı cümle (!) sarfedince,

dayanamayan Hocamız:

"-Bu mektebde demokrasi yok mu demek istiyorsun Etnan? (Her zamanki gibi dudaklarını yana doğru bükerek) Alâsı var.. Alâsı.. Çizmeyi aşma Ednan!.. Karışmam ha!.. Geç yerine.."

gibilerden sitemle, kendisini aramıza gönderdi.

Kızdığı zaman tam bir Denizli aksanıyla, ağzıyla konuşması ise,hiç şüphesiz O'na ayrı bir güzellik ve özellik kazandırıyordu. Şapkasız ve kıravatsız okula gelmek, Hocamız'ın efendilik prensiplerini çiğnemek anlamına geldiği için, bizlere demediğini bırakmazdı. Korkumuzdan, Denizli'nin o kuru ayazlı kış günlerinde mecburen giydiğimiz balıkçı kazağının üzerine bile kıravat takarak (!) okula geldiğimiz ve ailelerimize, sokakta tanıyanlara komedi malzemesi verdiğimiz, görenleri üzerimize güldürdüğümüz zamanlar bile olmuştur. Bir defasında kendisi de bu işe hem çok hayret etmiş ve hem de prensiplerini çiğnememek adına:

"-Gravet dakıçek gibi gömlek geyin gelin.. Siz, balık dutmaya mı gidiyorsunuz! Balıkçı olacağınızda, okuyun da adam olun!"

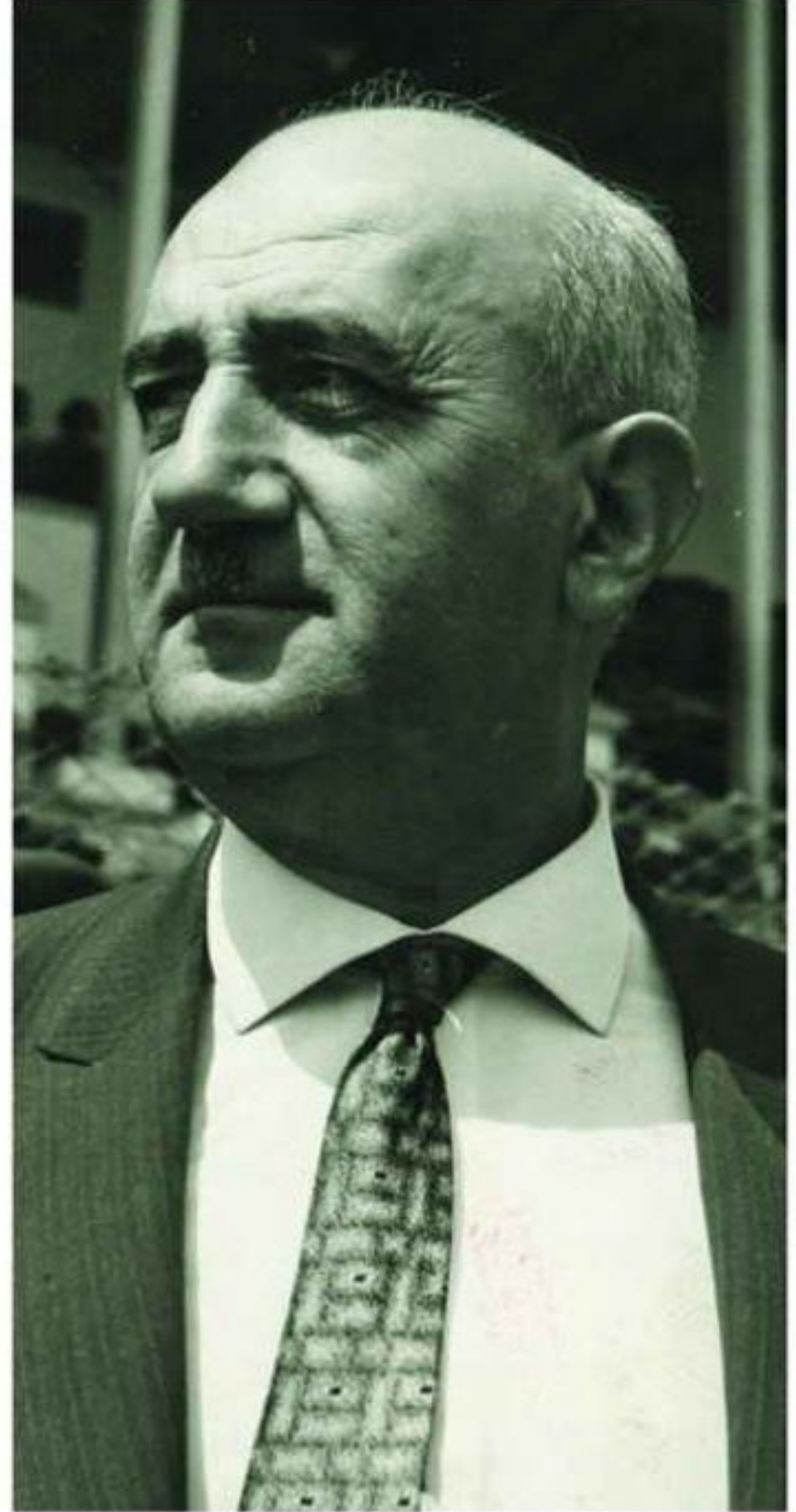
şeklinde, bizleri kontrol için beklediği dış kapının önünde hepimize gene giydirmişti(!).

Bir gün de kız arkadaşlarımıza dönerek:

"- Ne o, size de bi haller olmaya başladı kızlar.. Bundan sora, o fildir fildir siyah naylon çoraplarla mektebe gelmeyeceksiniz. Hepiniz siyah, kalın iplik çorap giyeceksiniz. Ööle etekleriniz de yokarlarda olmayacak.. Dizlerin altında olacak.. Erkeklerin gözleri üstünüzde gezmecek.. Benden söölemesi!. Bak sonra karışmam ha!."

tarzında, tehditle karışık disiplin yüklü sıkı tenbihatta bulunmuştu. Gerçekte bütün emeli, hepimizin kendini derslerine vermesi ve başka muzır(!) fikirlere, şeytanlıklara sapmadan adam olmasıydı. Ama bir türlü, her iki taraftan da kimse, kimseyi anlamak niyet ve kararında değildi! Bu tatlı sataşmalar, kâh anlaşmalar ve kâh anlaşmazlıklar da yıllar boyu böylece sürüp gitti.

O yıllarda, Cumartesi günleri tam tatil değildi. O gün öğlene kadar ders yapılır, bayrak merasiminden sonra birbuçuk günlük hafta sonu tatiline girilirdi. Her Cumartesi, bayrak töreni öncesi Okul Müdürü kısa bir konuşma yapar ve sözü asâyiş ve disiplin mevzuuna müstenit (güvenlik ve ceza konusuna dayalı) olarak "Başmuavin Bürhan Bey"e bırakırdı. O da, "mektebin ve talebenin umum ahvaline ve

Bürhan Saracoğlu'nun Pamukkale amfi tiyatrodaki halka hitabı

Başbakan Adnan Menderes'in Denizli'yi son ziyaretleri. (sağda Bürhan Saraçoğlu, Denizli Lisesi)

Böylece de, Büyük Atatürk'ün istediği sağlam karakterli, dinamik, çalışkan memlekete millete hizmet yolunda mücehhez, (donanımlı, hazırlıklı) insanlar yetiştirmeliyiz."

dediğini ve babamın da, "kendilerine her türlü desteği vermeye, yardıma hazır olduklarını" söylediğini bugün gibi hatırlıyorum. Bu konuda hayli ciddi ve başarılı adımlar da atılmış, o günün gençleri sporla, sanatla buluşturulmuştu.

1950'li, 60'lı yılların Denizli'sinde; gece gündüz, sıcak soğuk demeden ve bilhassa, o her tarafın buz tuttuğu, zemherinin neredeyse nefes bile aldırmadığı kuru ayazlı kış gecelerinde bile evini, ailesini ihmal etmek pahasına, yakası kalkık siyah paltosuna sannarak, alınına kadar indirdiği fötr şapkasının altına da kendisini gizlemek suretiyle, şehrimizin taşlı topraklı, buzlu, çamurlu yollarına düşüp, yaya olarak tam bir feragat ve fedakârlık örneği sergileyerek, düşe kalka kahvehane kahvehane dolaşan, hattâ sinemaların önünde ve içinde gece seanslarına kadar talebelerini takip ederek, yalnızca onların evlerinde oturup derslerine çalışmalarnı ve memlekete, millete hayırlı evlâtlar olarak iyi yetişmelerini isteyen ve bunu büyük ölçüde gerçekleştirme üstün başarısını gösteren gerçekten büyük bu insana, aziz hocamıza; onun ciddiyet ve disiplin anlayışı ile bütünleşmiş Denizli Lisesi gibi bir bilim ve kültür ocağından yetişmiş, nice okumuş ve memleketin kaderine hakim olmuş aydınlarımızın çok şey borçlu olduğu, inkâr kabul etmez bir gerçek hükmündedir.

gidişâtına müteallik" (okulun ve öğrencilerin genel durumlarıyla ilgili) olduğunu belirttiği bir konuşma yapar ve her zamanki sıkı direktiflerinden birkaçını daha sıralardı. Birgün de sözü, kahvehanelerin müdavimi (sürekli kahvelere giden) arkadaşlara getirerek:

"-Bazı haytalar, külhanbeyi kılıklı tufeyliler (parazitler), bütün tenbihatımıza ve sıkı takibatımıza rağmen hâlâ o pis ve tembel yuvası kahvehanelere gidiyorlar..Gizli gizli cıgara içip, oyun oynuyorlar.. Amma velâkin, (o arada gülerek) tabii, bizim elimizden kurtulamadıkları ve asla da kurtulamayacakları için yakayı da ele veriyorlar..(Bravo hocam, sesleri..) Geçen hafta, Özkardeş kıraathanesi'nde sekiz kişiyi, iki gün önce Sırakapı ve Karaman kahvelerinde dörder kişiyi, dün akşam da dee Hastahane'nin arkasındaki Dutlu Kahve'de, beş kişiyi bizzat kendi ellerimle yakaladım.

Bunlar hakkında icabeden inzibatî işler, mevki-i muameleye konulacaktır (Gereken Disiplin Kurulu işlemleri yerine getirilecektir). Hepiniz aklınızı başınıza alın! Burada ailenizin, milletin ve devletin büyük fedakârlıkları ile okuduğunuzu bilin. Adam gibi çalışın, adam gibi adam olun..Olmayanı ise, biz öldürmesini biliriz!"

demmişti. Yıllarını, Denizli'nin spor hayatına verdiği yakından bildiği, aynı zamanda yakın dostu olan babamla gerçekleşen bir görüşmesinde de:

"-Salih Bey, el ve gönül birliği ile Denizli'mizde okuyan okumayan bütün gençlerimizi pis, loş, havasız, beyinlerini dumûra uğratan (körelten) kahve köşelerinden kurtarıp kültürle, sporla buluşturmalıyız

1961 yılı ilkbaharında bir gün, arka bahçedeki futbol sahasının kenarında (daha sonra oraya, Lise'nin ek binası yapılmış), merhum Müfit Ellez ağabeyimiz tek başına bağıra bağıra tarih dersine çalışıyordu. Ben ve birkaç arkadaş da biraz erken gitmiş ve bir cebir problemini birlikte çözmeye çalışıyorduk. Tam o sırada iki arkadaş, yukarılardan Lise'nin bahçesine girdiler. Arkalarından hızla gelen ve sessizce yaklaşarak bunları enselerinden yakalayan Bürhan Bey Hocamız:

"- Paketler paketler!.."

diyerek sağ elini uzattı ve kendilerinden sigara paketlerini istedi. Onlar ise:

"- Ne paketi hocam, biz sigara içmedik.."

deyince kızdı ve kendisini, çocuğu olduğu Denizli'mizin o tatlı şivesine teslim ile:

"- Bi de utanmadan yalan söyleyosunuz. Ben sizi dee Hacı Hassan Tekkesi'nin arkalarından beri govaleyip geliyom. Ordeki bi ağacın arkasına yaveşce sindim, cıgara içtiğinizi gördüm.Benim sözüme mi, sizin yalan dolan sözünüze mi inanayım? Hadi, inkâr etmeden verin paketleri gâri.. Verin ki, vâki cürmünüzde (gerçekleşen suçunuzda), tahfif edici esbâbdan (hafifletici sebeplerden) istifadeniz olsun !.. Nûmorunuzu da şööle, şu bahalı paketlere bi kaydedelim bakalım."

deyip;büyük bir zevkle (!) üstüne, suçun faillerinin (!) isimleri yazılı sigara paketlerini aldı gitti.

Sonuç olarak; idareci sıfatıyla, sigaradan oyuna kadar yasaklı işleri yapan, ders çalışmak üzere de olsa mektepten kaçan öğrencileri Çamlık'a, İncilipınar'a, Goncalı'ya kadar iz sürerek yakalayışında da, cezasında da sertliğinden ve sarsılmaz olduğuna hepimizi inandırdığı otoritesinden asla taviz vermeyen, ancak bütün bunların yanı sıra, özellikle derslerinde dünya tatlısı bir hoca olan "Bürhan Bey"; meselâ "Türkiye'nin Bitki Örtüsü" konusunu işlerken, söz tütün yetiştiriciliğine gelince:

"-Memleketimizin en iyi tütünleri Muş ovasında yetişir, bizim sınıfların arka sıralarında sarf olunur!."

esprili cevabını verecek kadar da nüktedandır.

Hakkında daha söylenecek çok güzel şeyler ve birçok vefalı talebesinin de, kendisi ile ilgili anlatacağı nice tatlı hatıraları olan seçkin insan, aziz "Bürhan Saracoğlu" hocamızı, bu sınırlı yazımızın sonunda derin minnet ve şükran duygularımızla, ayrıca Allah'tan rahmet dileklerimizle anıyoruz.

Nur içinde yatsın!

Kaybolmaya Yüz Tutan Bir Kültür Değerimiz

Çivril Savran (Savranşah) Köyü Cami

Dr. Feryal Beykal Orhun
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

1798 yılında Ömer Ağa tarafından yaptırılan bu tarihî caminin iç mekanın bazı bölümleri, çoğu bitkisel olan motiflerle şablon kullanılmadan kalemişi ile süslenmiştir. Yalnızca bu caminin duvarında yer alan seccade motifli süsleme, bilindiği kadarıyla Türkiye'nin herhangi bir başka yapısında yoktur. 1980 yılında caminin batısına yeni betonarme cami ile bu cami âdeta kendi haline terkedilmiştir. Cami bakımsızlıktan dolayı yıkılma tehlikesi ile her an karşı karşıya bulunmaktadır.

Çivril Savranşah Caminin dış cephesinden görünüm Fot: Deniz Karataş

Çivril Savranşah Cami dış cephe Fot: Deniz Karataş

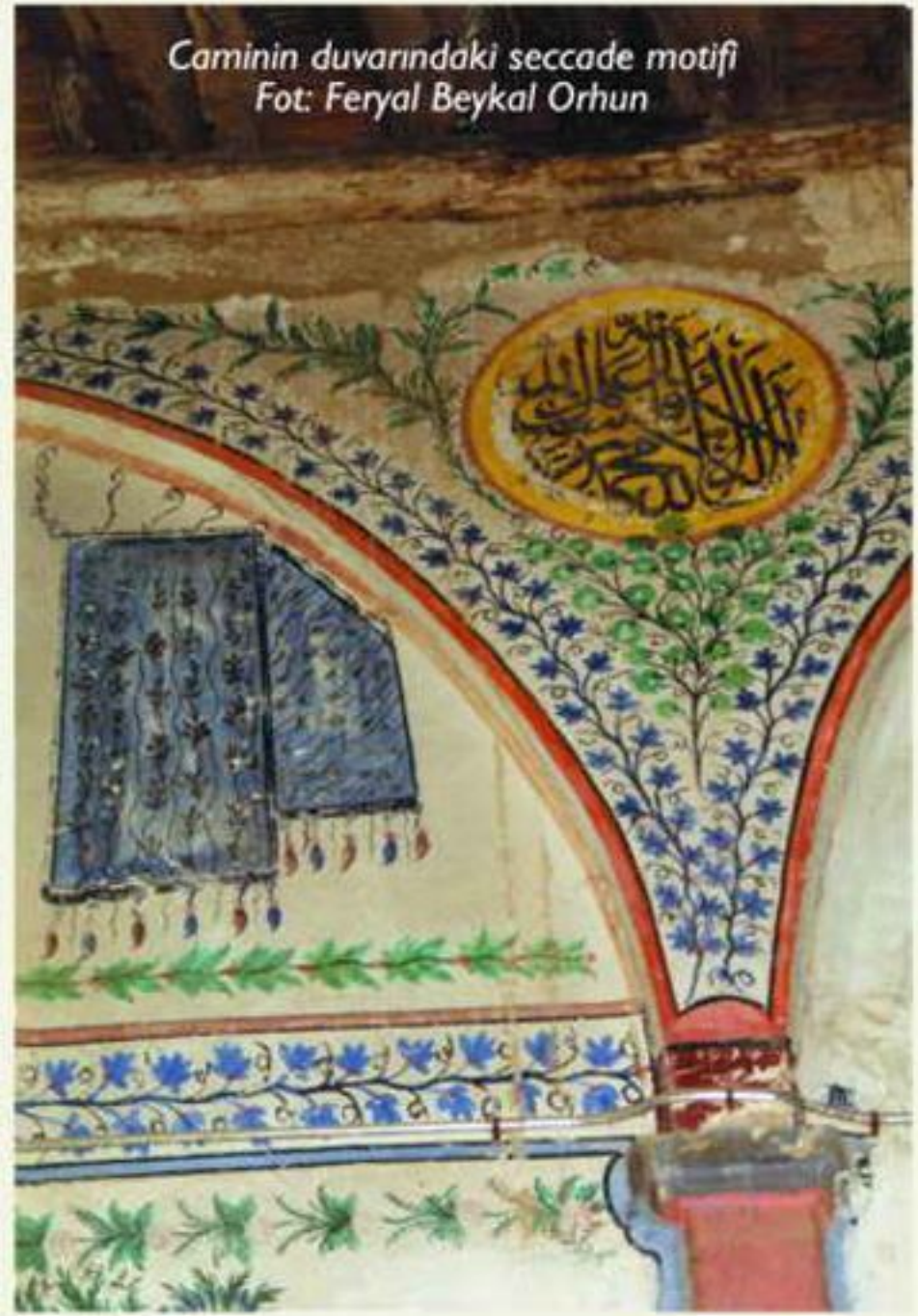
Topraklarının verimliliği, sularının bolluğu ve ticari yaşamının canlılığı ile önemli bir kent konumunda olan Denizli ili, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde yoğun imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Ancak, bu dönemlerde inşa edilen eserlerin büyük çoğunluğu günümüze ulaşamamıştır. Bu eserlerin günümüze ulaşamamasındaki etkenlerin başında, şehrin geçirmiş olduğu büyük depremler gelmektedir. Depremler sonrasında ayakta kalabilen eserlerin de XX. yüzyıl içinde yıkıldıkları veya yıkılmaya yüz tuttıkları ortaya çıkmıştır.

İnceleme konusu olarak yer alan ve yıkılmaya terk edilen bir tarihi eserimiz de "Çivril Savranşah Köyü Camisi"dir. Bu yapı Çivril ilçesinin 8 km güneydoğusundaki Savran Köyünün merkezinde yer almaktadır. 1980 yılında batısına yeni betonarme cami ile bu cami âdeta kendi haline terk edilmiş ve oldukça harap bir durumdadır. Öyle ki cami bakımsızlıktan dolayı yıkılma tehlikesi ile her an karşı karşıya bulunmaktadır. Bu yapının ivedilikle restorasyonu yapıp korunma altına alınması gerekmektedir.

Camiye dıştan baktığımızda geniş bir avlusu ve avlu içinde ağaç toplulukları ile kitabeli mezar taşları bulunmaktadır. Kuzeyindeki son cemaat yerinin önünü taşıyan direklerin birisinin kaidesinde mermerden yapılmış devşirme bir parçaya rastlanmaktadır. Bu parçanın önünde haç motifi yer almaktadır. Camide kullanılan devşirme malzeme ile avluda görülen devşirme malzemelerden buranın antik dönemde önemli bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Caminin inşa tarihi harim girişinin üstündeki alınlıkta yazılmış olan mermerden yapılmış kitabeden öğrenilmektedir. Kitabeden de anlaşılacağı gibi bu eser Ömer Ağa adında bir kişi tarafından yapılmıştır. Yine aynı kitabeye göre inşa tarihi ebced hesabına göre Hicri 1213 tarihi, yani bugünkü takvim karşılığı ile söylersek 1798-1799 yılları olarak bulunmuştur. Cami güneybatı, kuzeydoğu doğrultusunda meyilli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Kuzey-güney yönlü uzunlamasına dikdörtgen planlı bir harim ve harimin kuzeyindeki son cemaat yerinden oluşmaktadır. Harim iki sıra halinde üçerden altı ahşap direklerle kible duvarına dik uzanan üç sahna ayrılmıştır. İnşa malzemesi olarak, caminin temeli su basman seviyesine kadar moloz taşla örülmüş üzerine kerpiç kullanılmıştır. Bu kerpiç duvarların arasına, yatay olarak uzanan ahşap hatıllar yerleştirilmiştir. Caminin çatısı düz toprak damla kaplıdır. Çatıyı örten kirişler duvardan yaklaşık 1 m kadar çıkıntı oluşturarak yapının her tarafını örten bir saçak konmuştur. Saçağı destekleyen eli belindeler yay şeklinde tutulup alt uçları duvar içindeki yatay hatıl üzerine oturtulmuştur. Caminin içi ince kırıktır. Doğubatı ve güney cephelerinde sıvanan yerlerin üzeri kalem işi ile süslenmiştir.

Cami mekânını aydınlatan pencereler doğu ve batı cephesinde altta ve üstte üç pencere; güney cephesinde altta iki, üstte üç pencere açılmıştır. İç mekânı aydınlatan pencereler dikdörtgen şeklinde olup sivri kemerlerle alçı şebekeden yapılmış, vitrayla kaplanmıştır. Yalnız doğu cephesindeki alt pencereler ahşaptan yapılmıştır.

Caminin son cemaat bölümünün yanları kapalı olup çatısı cami mekânı çatısının uzantısı şeklinde sık kirişlerle

Caminin duvarındaki seccade motifi
Fot: Feryal Beykal Orhun

Caminin kitabeli giriş kapısı Fot: Feryal Beykal Orhun

Mihrap Fot: Feryal Beykal Orhun

kapatılmıştır. Devşirme Postament ve sütun kaideleri üzerine dört ahşap direk ile desteklenmiştir. Direklerin taşıdığı Bağdad-ı kemerler çatıya intikali sağlamaktadır. Yapının kuzeyindeki kadınlar mahfiline son cemaat yerinin güney-batı köşesinde yer alan merdivenlerle çıkılmaktadır. Kadınlar mahfilinin orta bölümü güneye doğru balkon şeklinde bir düzen yer almaktadır. Caminin mihrabı eksen üzerinde yarım yuvarlak bir niş şeklindedir. Harime mihrap ekseninde yuvarlak bir kemerle girilmektedir.

Yapının minberi mihrapla batı cephesinin ortasında bulunmaktadır. Minber şebekeli korkuluklara ve geometrik geçmelerle süslü aynalıklarla süslenip, künde kari tekniği ile işlenmiştir. Vaaz kürsüsü yapının güney doğu köşesinde yer almaktadır.

Caminin orta sahnı yan sahnılardan daha geniş tutulup tekne tavan şeklinde düzenlenerek yükseltilmiştir. Orta sahnının tavan kaplamalarıyla yan sahnılardaki kaplamalar döküldüğünden yan kirişlerin üzerine sazlar, otlar yerleştirilmiştir.

Yapının tavanı çitalarla çakılan eşkenar dörtgen şeklinde kasetlemelerle süslenmiştir. Orta tavanın üstünde altıgen bir rozet yer almaktadır. Tavan kaplamalarını çevreleyen pervazlar, kemer karınları ve köşelikler kalem işi ile süslenmiştir. Yapıdaki kalemişi süslemelerin çoğunluğu bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Bu motiflerin görüldüğü süslemeler şablon kullanılmadan yapılmıştır. Yapı içerisinde yer alan kalemişi süslemelerden dikkat çekici olanları arasında güney duvarının doğusundaki üst sıra penceresinin sağında iki minareli tek kubbeli bir cami motifi tasvir edilmiştir. Minarelerinde kandiller gözükmektedir. İki

minare .arasına mahya yerleştirilmiştir. Cami tasvirinin sağ köşesinde sağa doğru eğilen bir ağaç motifi yer almaktadır. Bu ağaç motifinin dalları arasında mavi renkte bir sancak asılmıştır. En alt sağ köşede türbeye benzettiğimiz yeşil renkte gösterilen bir yapı görülmektedir. Pencerenin sol bölümünde de dört ayaklı destek üzerine oturtulmuş mavi renkte bir kase üzerine bütün bir karpuzun bir dilime ayrılmış ve ayrılan bölüm sağ tarafa boşlukta duruyormuş gibi resmedilmiştir. Üst bölümde yine yarıya yakın bir dilim karpuz yerleştirilerek karpuzların üzerine bıçak saplanmışır. Kasenin etrafına havada asılı sanki boşlukta duruyormuş izlenimi veren perspektiften yoksun bir şekilde tasvir edilmiştir.

Harimin doğu duvarının üst kat penceresinin sağında ibrik içerisinden çıkan stilize edilmiş çiçek motifi yer almaktadır. İbriğin her iki kenarında da yine ince dallarla süslenmiş küçük benekli dal ve çiçek motifi görülür. İbriğin sağında açık yeşille boyanan ince bir ağaç ve dal motifleri beyaz renkle gösterilmiştir. Bunun altında daire içine alınmış sarı zemin üzerinde sülüs stiliyle kalın harflerle yazılmış "sallallahü aleyhi vessellem" ibaresi yer almaktadır. Pencerenin alt kısmında sekiz kollu bir yıldız motifinin etrafında ihlas suresi sülüs stiliyle yazılmıştır. Sarı bir zemin üzerine yazılan bu sure büyük bir daire içine alınmıştır. Etrafı yine beyaz güllerle çevrilmiştir. En dış kısmında da beyaz güller arasında yeşil iri yapraklar görülmektedir. Yapının doğu, batı ve güney duvar kemerlerinin üst bölümlerinde küçük yapraklı stilize edilmiş bitki ve dal motiflerinden oluşan süsleme grupları gözükmektedir. Bu şeritlerin aynısı doğu ve batı duvarlarının ortalarında

Mihrabın şimdiki hali (2005) Fot: Deniz Karataş

yer alan sağır kemerlerin üzerinde ve konsolların üzerinde de kullanılmıştır. Fakat bunların çoğu yıpranmış ve dökülmüş bir durumdadır. Kemer karınlarında ise birbirine dalgalı hatlarla bağlanmış stilize gül bezekleri görülmektedir. Hatta bunlar boşlukta duran iki kulplu mavi renkte genişçe ucu saçaklı bir vazodan çıkmıştır. Zemin sarı renkte etrafları beyaz ince mavi şeritlerle çerçeveselendirilmiştir. Kirişlerin yan yüzeyleri de girlandlara benzer bitkisel motifler tekrarlanmıştır. Denizli ilinde kalemişi ile yapılan süslemeler arasında yalnızca bu yapıda görülen iki seccade motifi resmedilmiştir. Bu motif bugüne kadar yapılan incelemeler esnasında başka bir yerde işlendiği görülmemiştir. Yer alan bu motifler caminin batı duvarının

ayet okunmaktadır.

Yöre halkından edindiğimiz bilgiye göre daha önceden bu caminin ahşaptan yapılmış bir minaresi bulunduğu söylenmektedir. Çivril Savran Köyü Camii plan, malzeme ve desteklerinin birbirlerine kemerlerle bağlanmış olması gibi özellikleriyle Baklan Boğaziçi Eski Camisiyle benzerlik göstermektedir.

Milli kültürümüzü yansıtan bu değerler, bilinçsiz düşüncelerle yok olmaya karşı karşıyadır. Denizli ilinde yapılan daha başka incelemelerle de bu sonuç ortaya çıkmıştır. Eğer bir millet tarihini ve geçmişini reddediyorsa yok olmaya yüz tutmuş demektir. Diğer toplumların sahip olamadıkları, tarihimizin ve milli kültürümüzün her yönden korunması ve yaşatılması gereklidir.

üst penceresinin sağ bölümünde duvara doğru asılan mavi zemin üzerinde araları siyah renkli bir motifle işlenen biri büyük diğeri küçük uçlarında püskülleri olan iki seccadedir. Seccadeler üzerinde yer alan püsküllerin bir tanesinde altı diğeri beş püskül işlenmiştir. Bu püsküller tasavvufi anlamda inceleyecek olursak biri İslâm'ın şartı diğeri imân'ın şartını gösterdiği söylenebilir. Bu bölümün alt kısmında güllerden oluşan bir çelenk içersinde büyük bir daire içine alınmış sekiz kollu bir yıldız motifinin etrafı sülüs stiliyle yazılmış bir

*Caminin güneybatı
cephesi Fot: Feryal Beykal Orhun*

KAYNAKLAR:

- BEYKAL,(ORHUN), Feryal 1996
- Denizli İlinde 19.yüzyılda Yapılan Duvar Resimli Yapılar, P.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- ÇAKMAK, Şakir.,1991
- Denizli İlindeki Türk Anıtları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir

Denizli'nin Azınlıkları (1923-1938)

Yard. Doç. Dr. Tahir Kodal
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

1927 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, Denizli ve çevresindeki azınlıkların (Katolik, Protestan ve Yahudi) sayısı, sadece 27 kişidir. Bu sayı bize, Denizli ve çevresindeki yaklaşık 245 bin olan toplam nüfusun içerisinde çok az bir orana karşılık gelmekteydi. 1935 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre ise, Denizli ve çevresindeki azınlık nüfusun toplam sayısında bir önceki sayıya göre 20 kişilik bir azalma gerçekleşerek, azınlık sayısı 7 olarak belirlenmişti. Bu sonuç Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli ve çevresinin, inanç sistemi açısından, ne kadar türdeş bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Denizli'nin azınlıklardan ve durumundan söz etmeden önce Denizli'nin azınlıkları hakkında genel bilgiler vermekte yararlar vardır. Denizli ve çevresinin Türk hakimiyetine girmesiyle bölgede bulunan gayr-ı müslim halk, Türk-İslâm yönetim biçimi içerisindeki konumlarına sahip olmuştur. Hem Selçuklular, hem de Osmanlı Devleti zamanında "Zimme"(1) statüsünde, yani İslâm egemenliğini tanımak şartı ile müslüman toplumun diğer semavî din mensuplarına konukseverlik ve koruma sağladığı süresiz olarak yürürlükte kalan bir tür sözleşmeyi ifade eden bu konumda yaşayan azınlıklar, Denizli'deki azınlık gruplarını oluşturmuşlardır.

Türklerin Denizli ve çevresini fethinden önce Menderes vadisinde yaşayan halkın yaşam biçimi ve nüfus hareketlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Menderes vadisinde Aydın ve çevresinde bu değişiklikler gerçekleşirken, Laodikeia'da da sosyal değişimler meydana gelmeye başlamıştır.(2) Laodikeia, çevresinin önemli bir tarım merkezi de olduğundan bu hareketlenmelerin etkisi diğer yerlere göre daha az hissedilmiştir. Bizans Devleti zamanında gerçekleşen bu sosyal hareketlilik ve değişim sonrasında, Menderes ovaları nisbeten boş kalmıştır. Zaten Türklerin Denizli ve çevresinde görünmeye başladığı bu yıllarda (1075) nüfus Roma dönemine göre daha az ve dağınık bir durumda olmuş, bu bölgelerde yaşayan diğer dinlere mensup halk azınlık durumuna düşmeye başlamıştır.(3)

XII. yüzyılın son yarısı Laodikeia için bir mücadele dönemi olmuştur. Bu mücadele yıllarında yerleşik halk Türklerin gelişi üzerine batıya gitmiştir. Mücadele uzun yıllar devam ettiğinden halk, daha batıya ve daha güvenilir yerlere gitmişlerdir. Bundan sonra Türkler bu bölgeye yavaş yavaş fakat daha düzenli olarak yerleşmişler ve hakim duruma gelmişlerdir.(4) Bu nedenle, Cumhuriyet döneminde karşımıza çıkan bu hakim kitlenin bu yıllarda ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Selçuklular zamanında Denizli ve çevresinin Türkleşmesi tamamlanmaya devam ettiğinden Denizli'deki

azınlıkların sayısı her geçen gün azalmış İnançoğulları Beyliği zamanında da Türk kültürü ve kimliği bölgeye tam anlamıyla yerleşmiştir.(5) Böyle olunca da azınlıkların sayıları giderek azalmıştır. Denizli ve çevresinin Osmanlı Devleti'nin yönetimi altına girmesiyle Osmanlılar hemen hemen tamamıyla Türkleşmiş bir bölgeyle karşılaşmışlardır. Karşılaştıkları az sayıda azınlıkları ise, "millet sistemi" içerisinde kabul etmişlerdir. Din temel alınarak yapılan bu düzenlemeye göre, azınlıklar da din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde kendi kimliklerini koruma fırsatı bulmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemini yaşadığı XVI. yüzyılda, Denizli'de yaşayan azınlıkların sayısı çok az olmuştur. Azınlıklar, Denizli'de bulunan 22 mahalleden sadece 1 mahalleye sahip olmuşlar ve hayatlarını burada sürdürmüşlerdir.(6) Millet sistemi içerisinde hayatlarını sürdüren bu azınlıklarla Türkler arasında herhangi bir problem yaşanmamış, fakat azınlıkların sayıları giderek azalmıştır. Osmanlı Devleti'nin özellikle XIX. yüzyılda yaşamış olduğu buhranlar sonucunda ortaya çıkan nüfus ve yerleşme hareketleri, Denizli ve çevresindeki azınlıkların nüfus içerisindeki sayılarının giderek azalmasına sebep olmuştur. Nasıl ki 1877-1878 savaşları sonrasında Anadolu'ya dışardan göçler gelmiş ise, buralardaki azınlıklarda Denizli'den ayrılmışlar, kendi memleketleri olarak kabul ettikleri yerlere göç etmişlerdir.(7)

XX. yüzyıla girerken Denizli Sancağı'nda Rum, Ermeni, Musevi ve Ecnebililerin azınlık olarak yaşamakta olduğu görülmektedir. Müslüman Türk milletinin sayısı 234.040 iken, Rum nüfusu 3328, Ermeniler 616, Museviler (Yahudiler) 37 ve Ecnebililer ise sadece 4 kişidir.(8) I. Dünya Savaşı öncesinde toplam Türk nüfusu 252.259'dur. Bu nüfus içerisindeki azınlıkların nüfusu ise, Rumlar 3674, Ermeniler 636, Yahudiler 55 kişidir.(9)

Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlandırılması ve yeni bir Türk Devleti'nin kurulması öncesinde Denizli Sancağı'ndaki Türk nüfusu sayısı 243.542 iken, bunun yanında 3184 Rum, 51 Yahudi, 557 Ermeni ve 7 Ecnebi (Katolik-Hristiyan)

Bugünkü İstiklal Mahallesi, halk arasında 1920'den önce "frenk" mahallesi, Mübadele'den sonra ise "muhacir" mahallesi" olarak bilinirdi. (Fot: Süleyman İnan)

bulunmaktaydı. I. Dünya Savaşı'ndan Atatürk dönemine kadarki (1923 yılına kadar) süre içerisinde Denizli Sancağı'ndaki azınlıkların nüfusunun, Türk nüfusa oranı hiçbir zaman % 15'i geçememiştir.(10)

Millî Mücadele yıllarında, İngilizler onların ifadesiyle "Asia Minor (Küçük Asya)"da yani Anadolu'da gerçekleştirmek istedikleri emperyalist emelleri için Anadolu'nun batısında Rumları kullanmışlardır. Bu politikanın sonucunda, Yunanlıların İzmir'i işgal etmesinden sonraki süreçte, Denizli'deki Türk-Rum ilişkilerinde kötüleşme baş gösterdiği için, Rumlar can güvenliği v.b nedenlerle Denizli'den ayrılmışlardır. Ayrıca, Mustafa Kemal'in önderliğindeki Türk milletinin Millî Mücadele'yi zaferle sonuçlandırması ve sonrasında imzalanan Lozan Antlaşması'na ek 6. numaralı sözleşmenin 1. ve 2. maddesine göre, İstanbul ve Batı Trakya dışında, Türkiye'de ve Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türkler ile Hıristiyan Rumların değiştirilmesi kararlaştırılmış olduğundan, Denizli'de giderek azalmış olan Rum nüfusun büyük bir kısmı bu süreçte Denizli'den ayrılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki (1923-1927) Denizli'nin nüfusu hakkında ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra da yayınlanmaya devam eden, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Sınamaları'ndan ancak illerdeki toplam nüfusun genel nitelikleri hakkında bilgiler elde etmek mümkün değildir. Bu nedenle, Cumhuriyet döneminde yapılan genel nüfus sayımı öncesindeki vilayet sayımlarından, Denizli'deki azınlıklar hakkında gerekli bilgilere ulaşılamaz. Ancak, Denizli nüfusunun bu yıllar içerisinde çok yavaş artış gösterdiğini bildiğimiz için, (11) azınlıkların nüfus durumunu da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından önceki, mübadele sırasındaki nüfusu temel alarak, bazı açıklamalarda ve yorumlarda bulunmamız mümkündür. Daha çok ekonominin bazı dallarında uzmanlaşmış ve bu konularla uğraşan azınlıkların zanaatla, sarraflıkla, ticaretle, mali konularla ilgili olan azınlık nüfusunun aynı düzeyde kaldığı ve hatta yukarıda görüleceği üzere tamamen kaybolma noktasına geldiğini söyleyebilmek mümkündür.

Bilindiği gibi Atatürk döneminde ilk genel nüfus sayımı 28 Eylül 1927 tarihinde yapılmıştır. Bu sayımla, Denizli nüfusunun özellikleri ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Bu nedenle azınlıklar hakkındaki istatistikî bilgilere de ilk defa bu sayım sonuçlarından ulaşabilmekteyiz. 28 Eylül 1927 nüfus sayım sonuçlarına göre Denizli'de yaşayan azınlıkların inanç sistemlerine göre nüfus durumları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Denizli	Müslüman	Ortodoks	Musevi	Katolik	Protestan	Hıristiyan	Başka
Erkek	110.309	3	2	3	3	10	-
Kadın	134.712	-	-	4	-	2	-
Toplam	245.021	3	2	7	3	12	-

Görüldüğü gibi 1927 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, Denizli ve çevresindeki azınlıkların sayısı, sadece 27 kişidir. Bu ise Denizli ve çevresindeki 245.058 toplam nüfus içerisinde çok az bir oranla karşılanmaktadır. Bu sonuç Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli ve çevresinin, inanç sistemi açısından, ne kadar türdeş bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu da Türk-İslâm nüfusunun bölgeye ne düzeyde hakim olduğunun, Denizli ölçeğinde bir göstergesidir. Bir diğer sonuç ise, yukarıda ifade etmiş olduğumuz nedenlerden dolayı Denizli'de yaşayan gayr-ı müslim (azınlık) unsurun iyice azınlık olduğudur. Cumhuriyet döneminde azınlıklar hakkında en sağlıklı bilgileri elde etmemize ve bilimsel değerlendirmelere ulaşmamızı sağlayan temel kaynaklardan birisi de 1935 Genel Nüfus Sayımı'dır. 20 Eylül 1935 tarihinde yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre, Denizli ve çevresinde Azınlıkların inanç sistemi itibarıyla nüfus durumları da aşağıda gösterildiği gibidir.

Denizli	Müslüman	Ortodoks	Musevi	Katolik	Protestan	Hristiyan	Başka
Erkek	132.095	1	3	1	-	-	1
Kadın	153.095	1	-	-	-	-	-
Toplam	285.812	2	3	1	-	-	1

Bu tablodan da anlaşıldığı gibi, Denizli ve çevresindeki azınlık nüfusun toplam sayısında bir önceki sayıya göre 20 kişilik bir azalma gerçekleşmiştir (12) 1927 Genel Nüfus Sayımı'na göre azınlıkların içerisinde en fazla sayıya sahip olan Ecnebler (Hristiyanlar), sekiz yıllık bir süreçten sonra ya mezhep değiştirme, ya da Denizli'yi terk etme suretiyle, tamamıyla ortadan kaybolmuşlardır. Azınlıkların sayılarından bu azalma sadece Ecneblerde gerçekleşmemiş, görüldüğü gibi tüm azınlık gruplarında gerçekleşmiştir. Dikkati çeken noktalardan bir tanesi de sekiz yıllık süre içerisinde sahip olduğu dini bilinmeyen yani ne Müslüman ya da Hristiyan, Musevi olmayan bir kişinin nüfus içerisinde yer almış olmasıdır. Bu nedenle, nüfus sayıları artan tek azınlık grubu bu olmuştur.

Görüldüğü gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk-İslâm nüfusu hızla Denizli'de türdeş bir yapıya kavuşmuştur. Özellikle Millî Mücadele yıllarında zirveye çıkan gayr-ı müslim nüfusa karşı olan kızgınlık ve sonrasında burada yaşayan azınlıkların Denizli'yi terk etmesi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin İstanbul sınırları dışında "azınlık" durumunu hiçbir şekilde kabul etmemiş olması nedeniyle, Denizli'deki azınlık nüfus son derece azalmıştır. Bu da Türk-İslâm nüfus lehine bir nüfus benzeşmesini ortaya çıkarmıştır.

Notlar

- 1 İslâm hukuku terimi olarak Zimme; İslâm hakimiyetini tanımak şartı ile müslüman toplumun diğer semavi din mensuplarına konukseverlik ve koruma sağladığı süresiz olarak yürürlükte kalan bir tür sözleşmeyi ifade eder. Daha geniş bilgi için bkz.; "Zimme" İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 13, İstanbul, 1993, s. 566-571.
- 2 Tuncer Baykara, "Denizli Hakkında Tarihi ve Kültürel Temel Bilgiler", Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu Bildirileri, Denizli, 1989, s. 12.
- 3 Tuncer Baykara, a.g.m., s. 12.
- 4 Tuncer Baykara, a.g.m., s. 13.
- 5 Tuncer Baykara, a.g.m., s. 13.
- 6 Mehmet Ali Ünal, "Tahrir Defterlerine Göre Denizli Şehri", Merkez Efendi Sempozyumu Bildirileri, Denizli, 1988, s. 205.
- 7 Tuncer Baykara, a.g.m., s. 13.
- 8 Nejmi Ülker, "20. yüzyılın Başında Denizli Sancağı", Merkez Efendi Sempozyumu Bildirileri, Denizli, 27-29- Haziran 1988, Manisa, 1989, s. 179.
- 9 Nuri Köstüklü, Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları, Ankara, 1990, s. 204.
- 10 Nuri Köstüklü, a.g.e., s. 206.
- 11 T.C. Devlet Salnamesi/1926-1927, s. 861.
- 12 T. C. B. İ. U. M., 1935 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1937, s. 194-195.

KAYNAKÇA

- "Zimme" İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 13, İstanbul, 1993.
- Tuncer Baykara, "Denizli Hakkında Tarihi ve Kültürel Temel Bilgiler", Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu Bildirileri, Denizli, 1989.
- Mehmet Ali Ünal, "Tahrir Defterlerine Göre Denizli Şehri", Merkez Efendi Sempozyumu Bildirileri, Denizli, 1988.
- Necmi Ülker, "20. yüzyılın Başında Denizli Sancağı", Merkez Efendi Sempozyumu Bildirileri, Denizli, 27-29- Haziran 1988, Manisa, 1989.
- Nuri Köstüklü, Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları, Ankara, 1990.
- T. C. Devlet Salnamesi/1926-1927.
- T. C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, 1927 Genel Nüfus Sayımı, Fasikül I, Ankara, 1929.
- T. C. B. İ. U. M., 1935 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1937.
- T. C. Dışişleri Bakanlığı, Türk Dış Politikasında 50 Yıl, Lozan (1922-1923), Ankara, 1973.
- Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, 3.Baskı, İstanbul, 1994.

Bugünkü İstiklal İlköğretim Okulu'nun yerinde bir zamanlar kilise olduğu söylenir (Fot: Süleyman İnan)

Denizli'den İnsan Manzaraları

Yard. Doç. Dr. Süleyman İnan
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

Şekerim var ezilecek,
Tülbentlerden süzülecek,
Kalk bakalım macuncu dayı,
Çok yerim var gezilecek.
Mani

"Macun" dur bunun adı,
Damakta kalır tadı,
"Pamukşeker"le gelir;
Çocuk yılların yâdı...

Şerif Kutludoğ

Macuncu Kerim Çıralı (1967-)

Birkaç defa sözleştiğimiz halde bir türlü bir araya gelip fotoğrafını çekemediğim Kerim Bey'i, soğuk bilinen kasım ayında tesadüfün cilvesi ki güneşli bir günde yakalıyorum.

Macuncu Kerim Bey, benim ricamla fotoğraf için özel kıyafetlerini giyinmişti. Başındaki fesi, sırtındaki işlemeli yeleği, belindeki kırmızı kuşağı ve vişne rengindeki şalvarıyla bizleri eski zamanlara götürüyor Kerim Bey. Üstündeki beyaz önlüğü ve içindeki fanilasısı da öyle terletmiş ki onu, "hocam, çabuk çek de fotoğrafımı, hemen eve gidip üstümü değiştirip, geleyim" diyor.

Her pozda ona gösteriyorum fotoğrafları ve her seferinde "iyi, gayet iyi

olmuş" diyor. Ama, illaki elinde macun ve ayrıca yaptığı "pamukşekeri"yle poz veriyor. Belli ki, elindekileri adeta kendi parçası gibi görüyor.

Kızılcabölük'lü Kerim Bey, asıl ismini hatırlamadığı köylüsü "Alaman Usta"dan öğrenmiş macunculuğu. Şekeri ve limonu suda kanştırarak kıvamında kaynatmasını öğrenmesi ilk başta kolay olmamış. "Kirlettiğim lavaboların dili olsa da söylese" diyerek başından geçenleri özetliyor. Sonra işin ehli olunca, son yıllarda artan nostalji ilgisiyle şenliklerin ve festivallerin aranan adamı oluveriyor. O kadar ki, kendi iddiasına göre Türkiye'nin ilk macuncu web sitesine sahip. Renkli bir sima olan Kerim Beyi, her hafta sonu büyük bir marketin önünde görmek mümkün.

1940'lı yılların başında İncilipınar bir çok ailenin piknik mekanıydı. Fotoğraf arkası yazıda o dönem İncilipınar'ndan "Yeşil Denizli'nin plajı" diye söz edilmiştir.

(Fot: İhsan Sücüllü albümünden)